

Universiteit Twente
Faculteit Technische Natuurwetenschappen

Syllabus
Stralingsbescherming
(Radiation Expertise)

F.F.M. de Mul
2008

Stralingsbescherming

Inhoud college

1. Radioactiviteit en Straling
2. Wisselwerking straling – materie
3. Dosimetrie I (fysisch)
4. Stralingsbronnen
5. Biologische gevolgen
6. Dosimetrie II (stralingsbescherming)
7. Achtergrondstraling
8. Normen
9. Inwendige besmetting
10. Meetmethoden
11. Uitwendige bestraling
12. Inwendige bestraling
13. Practische stralingshygiëne
14. Wetten en regels

Stralingsbescherming

Practicum

- I. Absorptiemetingen aan β -emitters
- II. γ -Spectrumanalyse met de multichannel-analyzer
- III. Vloeistof-scintillatietellingen
- IV. Instelling en calibratie van een GM-detector
- V. Manipuleren met open bronnen
- VI. Kwalitatieve identificatie van nucliden
- VII. Bescherming tegen uitwendige bestraling
- VIII. Absolute activiteitsmetingen aan ^{125}I -telmonsters

Bouw van het atoom

<u>Deeltjes</u>	<u>Aantal</u>	<u>Lading/deeltje</u>	<u>Massa/deeltje</u>
atoomkern:	A		
- protonen	Z	1	1
- neutronen	N	0	1
eromheen:			
- electronen	$\leq Z$ (*)	-1	0
extra:			
- positronen		+1	0
- neutrino's		0	0

(*): indien $\langle Z$: geïoniseerd

Voorbeelden:

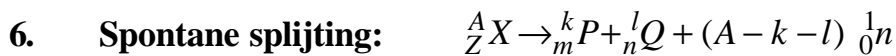
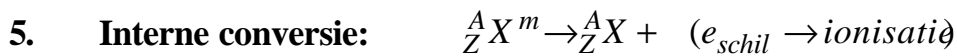
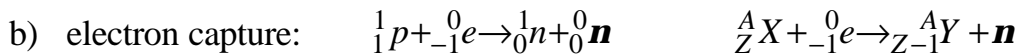
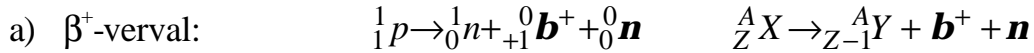
waterstof	${}^1_1H$	proton	${}^1_1p$
deuterium	${}^2_1D$	neutron	${}^1_0n$
tritium	${}^3_1T$	electron	${}^0_{-1}e = e^- = \mathbf{b}^-$
helium	${}^4_2He = \mathbf{a}$	positron	${}^0_{+1}e = e^+ = \mathbf{b}^+$
uranium	${}^{235}_{92}U, {}^{238}_{92}U, \dots$		

Verval

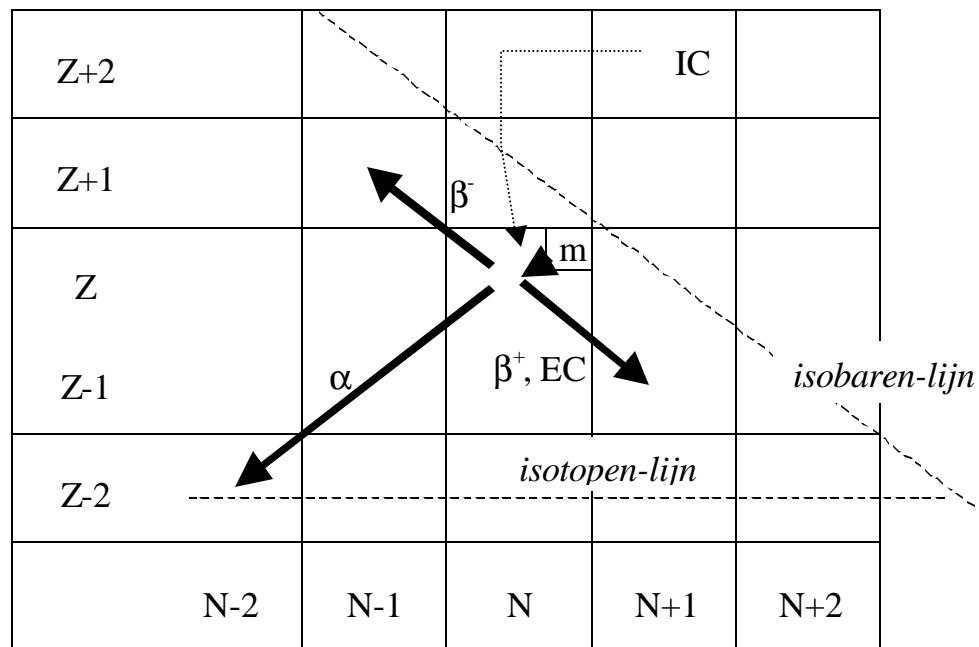
1. Neutronenoverschot (N>Z): b⁻-verval

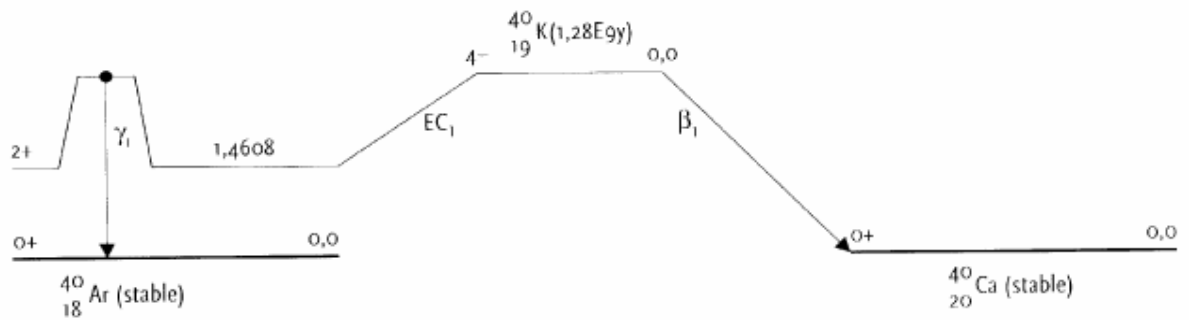
2. Protonenoverschot (N<Z):

waarbij k en l beide $\approx \frac{1}{2}A$; en m en n beide $\approx \frac{1}{2}Z$

Vervalschema en emissiegegevens van ^{40}K (fig. 1-26).

19 POTASSIUM 40

HALFLIFE = 0.128E 10 YEARS
DECAY MODE(S): β^- , EC

05 MAY 77

RADIATION	y(i) (Bq s) ⁻¹	E(i) (MeV)	y(i) x E(i)
β^- 1	8.93E 01	5.850E 01*	5.22E 01
γ 1	1.07E 01	1.461E 00	1.56E 01
ce L_{11} , γ 1	2.82E 06	1.458E 00	4.10E 06
ce L_{12} , γ 1	2.31E 07	1.460E 00	3.38E 07
ce L_{21} , γ 1	5.46E 10	1.461E 00	7.97E 10
ce L_{22} , γ 1	8.26E 10	1.461E 00	1.21E 09
$K\alpha_1$ X-ray	5.79E 03	2.958E 03	1.71E 05
$K\alpha_2$ X-ray	2.91E 03	2.956E 03	8.60E 06
$K\alpha_3$ X-ray	2.87E 10	2.883E 03	8.29E 13
$K\beta_1$ X-ray	5.91E 04	3.190E 03	1.89E 06
$K\beta_2$ X-ray	3.00E 04	3.190E 03	9.58E 07
$L\alpha$ X-ray	2.63E 05	2.452E 04*	6.45E 09
$L\beta_1$ X-ray	3.22E 06	3.076E 04*	9.89E 10
Auger KLL	6.49E 02	2.640E 03*	1.71E 04
Auger KLX	8.42E 03	2.919E 03*	2.46E 05
Auger KXY	4.85E 04	3.174E 03*	1.54E 06
Auger MXY	1.03E 02	1.587E 05*	1.64E 07
LISTED X, γ AND γ^+ RADIATIONS			1.56E 01
LISTED β^- , ce AND Auger RADIATIONS			5.23E 01
LISTED RADIATIONS			6.79E 01

* AVERAGE ENERGY (MeV)

CALCIUM-40 DAUGHTER, YIELD 8.93E 01,
IS STABLE.

ARGON 40 DAUGHTER, YIELD 1.07E 01,
IS STABLE.

Plaatsing dochternuclide (of isomeer productnuclide):

- linksonder indien emissie = EC (electron capture) of β^+ (positron),
- verticaal onder indien emissie = γ of R $\ddot{o}$,
- rechtsonder indien emissie = β^- (electron).

Betekenis symbolen:

- y : yield (= waarschijnlijkheid)
- β^- : electron-emissie (in tabel wordt $E_{gem} \approx \frac{1}{3} E_{max}$ genoteerd),
- β^+ : positron-emissie (in tabel idem),
- $\gamma^\pm$: annihilatiestraling als β^+ recombineert met electron, levert 2 x 511 keV fotonen,
- γ : elektromagnetische straling uitgezonden door de kern, met identificatienummers (γ_n),
- ce – L_1 , γ_n : conversie-electron = schil-electron dat uit atoom worden weggeschoten, in dit geval uit de L_1 -subschil (de L-schil heeft 3 subschillen); het ce-electron concurreert met γ_n ; de verhouding ce / γ_n -quanten = conversiefactor α .

- EC (ϵ): electron capture uit binnenschil (K of L), gevolgd door karakteristiek Röntgenstraling of Auger-electron (zie onder).
- K_α : Karakteristieke röntgenstraling als een schil-electron naar naar lagere schil springt (als daar een gat is); $K_\alpha = (L \rightarrow K)$; $K_\beta = (M, N.. \rightarrow K)$ etc.
- KLL: Auger-electron ontstaat in de plaats van karakteristieke röntgenstraling. (notatie KLM : schil-electron van L-schil naar gat in K-schil; M = schil waaruit Auger-electron wordt weggeschoten (indien M arbitrair, dan notatie M wordt X);
Kans op R $\ddot{o}$ bij opvullen gat in schil X = fluorescence yield ω_X (zie fig. 1.19)
- α : alfa-emissie, met recoil-energie (terugstoot) die kern krijgt.

Moeder-dochterrelaties

$N_1 \textcircled{R} N_2 \textcircled{R} N_3$, met $N_3 = \text{stabiel}$

vergelijkingen: $dN_1/dt = -\mathbf{I}_1 N_1$

$$dN_2/dt = +\mathbf{I}_1 N_1 - \mathbf{I}_2 N_2$$

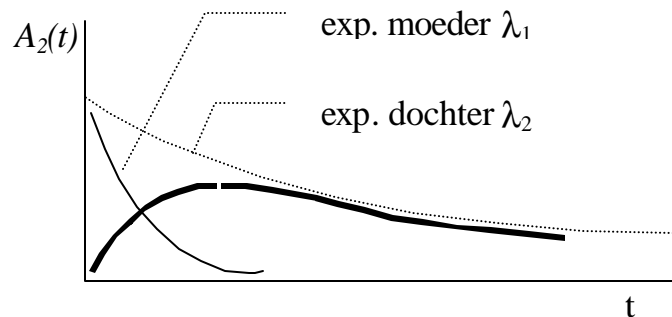
$$dN_3/dt = +\mathbf{I}_2 N_2$$

oplossing: $A_2(t) = \frac{\mathbf{I}_2}{\mathbf{I}_2 - \mathbf{I}_1} A_1(0) [e^{-\mathbf{I}_1 t} - e^{-\mathbf{I}_2 t}] + A_2(0) e^{-\mathbf{I}_2 t}$

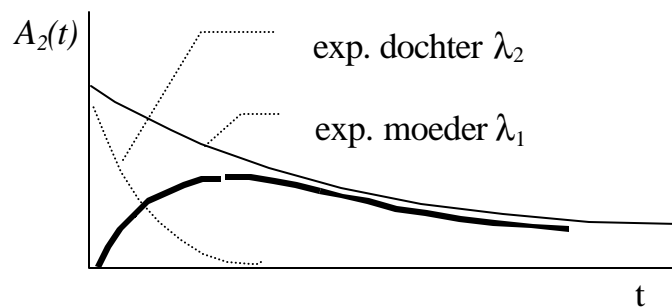
vaak: $A_2(0) = 0$.

gevallen:

(1) $\lambda_1 > \lambda_2$: moeder sneller dan dochter

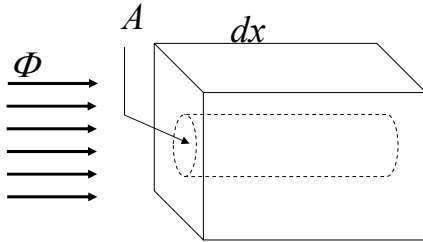
(2) $\lambda_1 < \lambda_2$: dochter sneller dan moeder

indien $\lambda_1 \ll \lambda_2$: evenwicht. $A_1(t) = A_2(t) = A_1(0) \cdot \exp(-\mathbf{I}_1 t)$

Werkzame doorsnede σ [m²]

Φ : deeltjesfluentie [m⁻²]
 A : oppervlak cilinder [m²]
 dx : dikte cilinder [m]
 n : atoombichtheid [m⁻³]
 ρ : massadichtheid [kg.m⁻³]

σ : werkzaam oppervlak van elk atoom [m²]

In cilinder : $nA \cdot dx$ atomen.

Aanname: atomen dekken elkaar niet af (dx voldoende klein)

Trefkans k per invallend deeltje: $k = \frac{\text{trefoppervlak}}{\text{totaal oppervlak}} = \frac{nA \cdot dx \cdot \sigma}{A} = n \cdot dx \cdot \sigma$

Trefkans $\equiv$ verzwakkingsfactor bundel = $-\frac{d\Phi}{\Phi}$

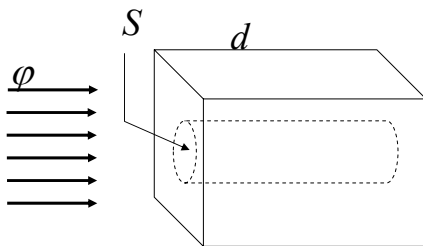
Dus: $d\Phi = -n \cdot dx \cdot \sigma \Phi$

Oplossing:

$\Phi(x) = \Phi(0) \cdot \exp(-n\sigma \cdot x)$

Verzwakkingscoëfficiënt $\mu = n\sigma$ [m⁻¹]

Neutronen-activering (1)

ϕ : neutronenfluentietempo [m⁻²s⁻¹]
 S : oppervlak cilinder [m²]
 d : dikte cilinder [m]
 ρ : massadichtheid [kg.m⁻³]
 σ : werkzame doorsnede [m²]

Aantal "moeder"-kernen in cilinder: $N = \frac{mN_A}{M}$ $m = \rho S d$

Trefkans k per invallend neutron: $k = \frac{\text{trefoppervlak}}{\text{totaal oppervlak}} = \frac{N \cdot \sigma}{S}$

Aantal neutronen dat per sec de cilinder binnentreedt: $= \phi S$ [s⁻¹]

Aantal gevormde "dochter"-kernen per sec = productietempo :

$\dot{P} = \dot{N}^* = \frac{N\sigma}{S} \phi S = N\sigma\phi$ [s⁻¹]

Neutronen-activering (2)

Moederkernen: N
 Dochterkernen: N^*

Werkzame doorsnede
 voor vangst: σ [m^2]

Voorbeeld:
 $^{27}\text{Al} + \text{n} \rightarrow ^{28}\text{Al} + \gamma$
 $^{28}\text{Al} \rightarrow ^{28}\text{Si} + \beta^-$

Productie en verval:

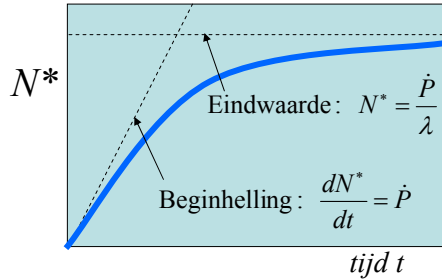
$$\frac{dN^*}{dt} = \dot{P} - \lambda N^*$$

P : Productie [tot.aantal]
 $\dot{P}$: Productietempo
 [aantal/sec]

$$\dot{P} = N\sigma\phi$$

$$t = 0: N^* \approx 0$$

$$t \rightarrow \infty: dN^*/dt \rightarrow 0$$

$$N^*(t) = \frac{\dot{P}}{\lambda} [1 - e^{-\lambda t}]$$

Neutronen-activering (3)

Moederkernen: N
 Dochterkernen: N^*

Productie en verval:

$$\frac{dN^*}{dt} = \dot{P} - \lambda N^*$$

P : Productie [tot.aantal]

$\dot{P}$: Productietempo van
aantal dochterkernen
 [aantal/sec]

$$\dot{P} = N\sigma\phi$$

$$N^*(t) = \frac{\dot{P}}{\lambda} [1 - e^{-\lambda t}]$$

NB1. Vermenigvuldiging met λ geeft
 de Activiteit als $f(t)$ [Bq]

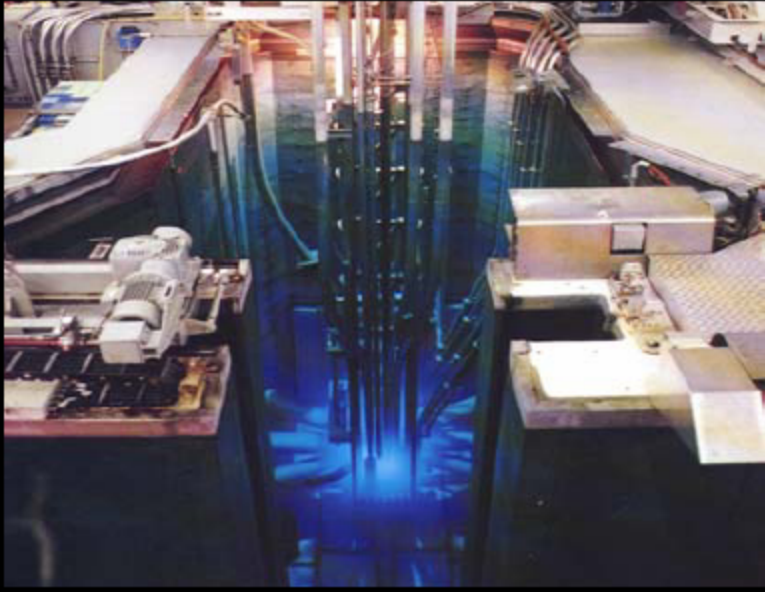
$$A^*(t) = \dot{P} [1 - e^{-\lambda t}]$$

NB2. Indien productie van Activiteit
 in plaats van dochterkernen:

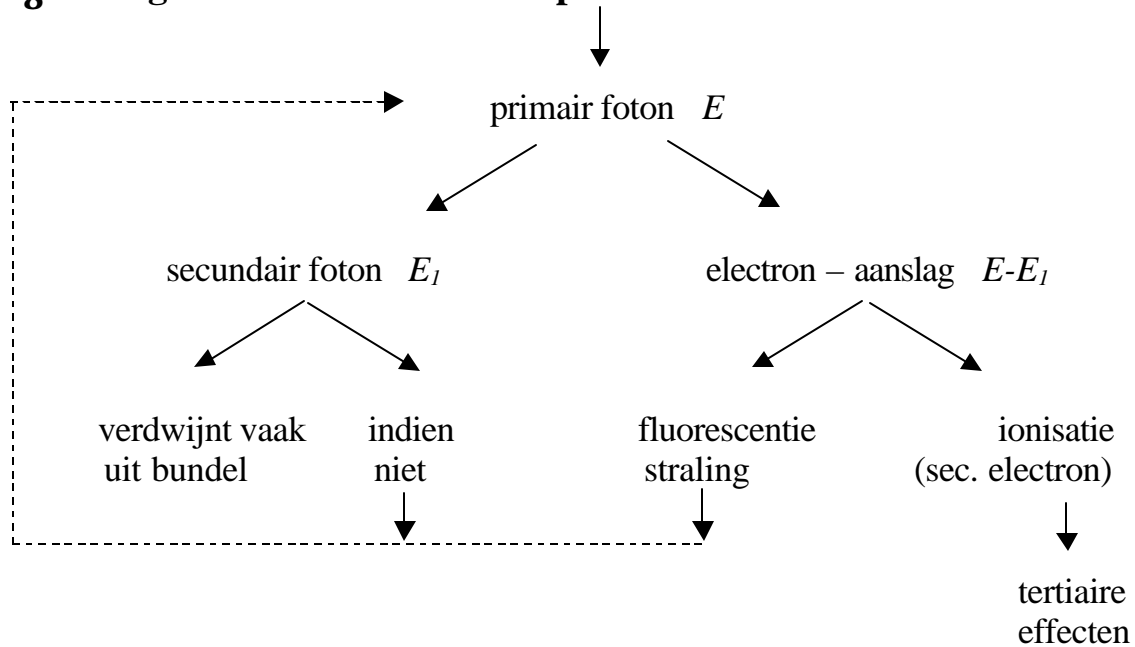
$$A(t) = \frac{\dot{P}}{\lambda} [1 - e^{-\lambda t}]$$

$\dot{P}$ = Productietempo van activiteit [Bq/s]

Cerenkov-effect in kernreactor

g - energie-overdracht en absorptie.

Interactiemechanismen:

type	E (MeV)	mechanisme
• Rayleigh scattering	$\ll 1$	interactie met gehele elektronenwolk; geen E-overdracht
• Foto-effect	≈ 1	absorptie primair foton; ionisatie of aanslag electron
• Compton-verstrooiing	$\approx 1-10$	interactie met 1 electron; sec. foton en electron worden verstrooid
• Paarvorming	> 1.02	productie e^+ en e^- ; e^+ annihileert snel; e^- wordt verstrooid.
• Kernfoto-effect.	≈ 10	absorptie door kern; emissie neutron (γ, n)-reactie

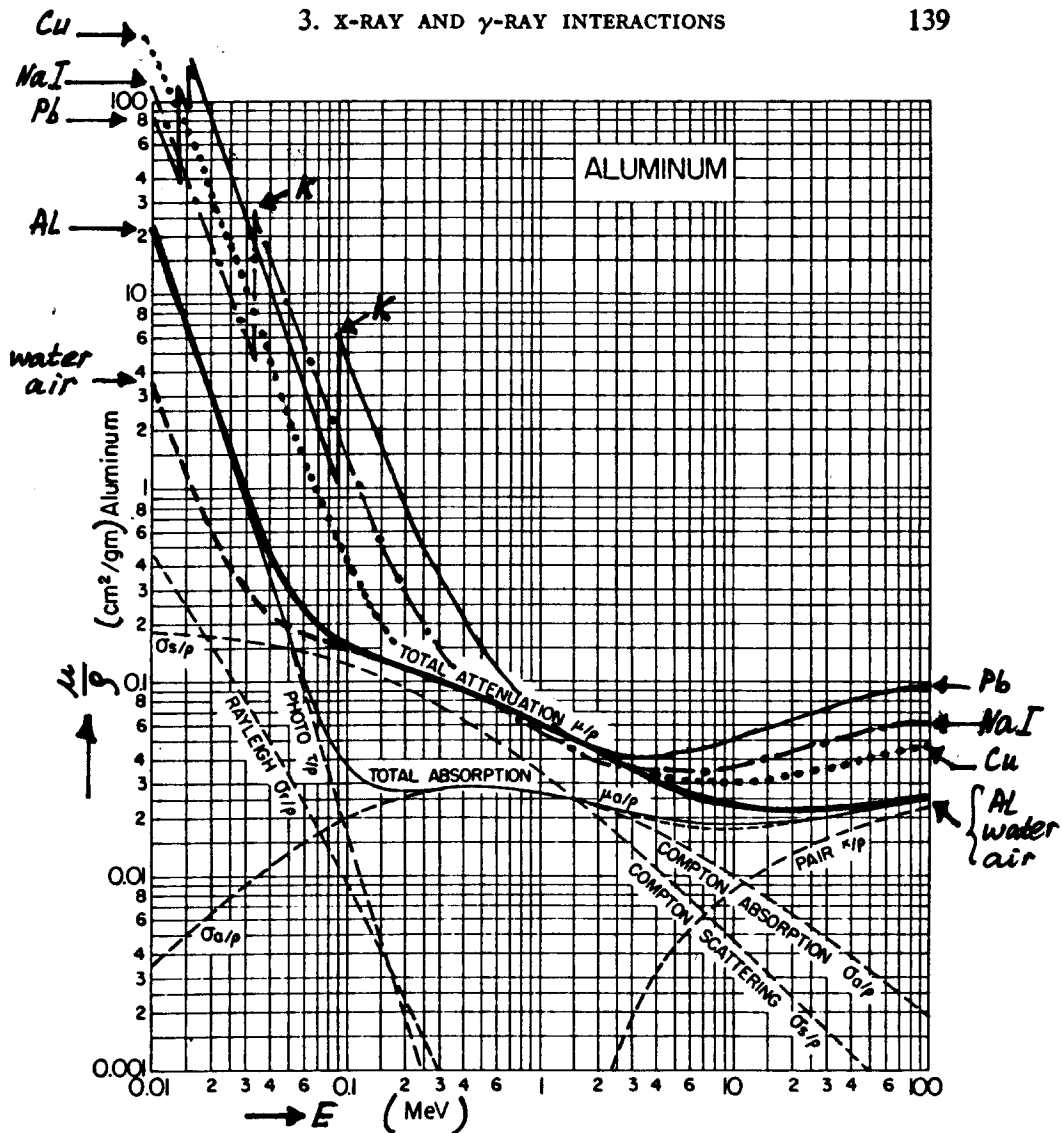
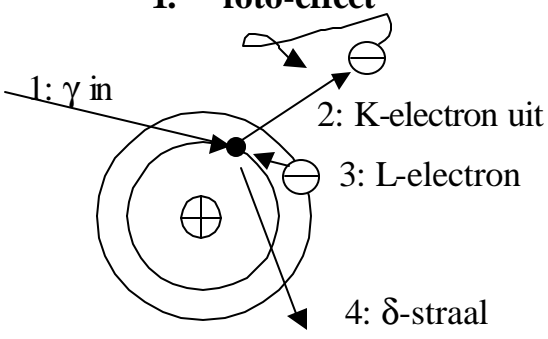
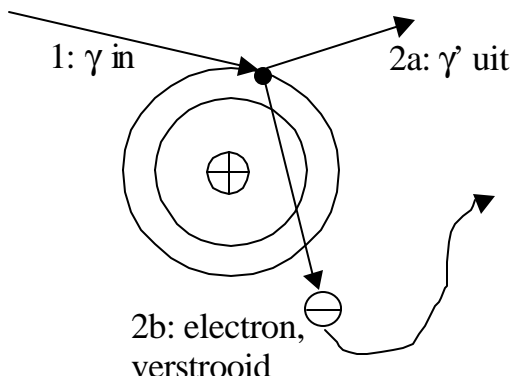
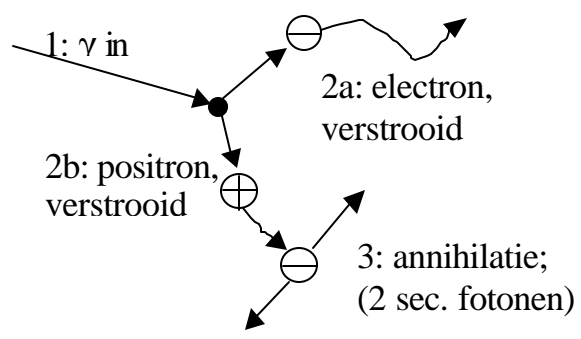

FIG. 8. Mass attenuation coefficients for photons in aluminum ($Z = 13$). The dashed branch on the μ_a/p curve shows the effect of excluding annihilation photons, Eq. (47). The corresponding linear coefficients for aluminum may be obtained by multiplying all curves by $\rho = 2.70 \text{ gm/cm}^3 \text{ Al}$. From Evans (1963).

g-interactiemechanismen

$$E_g = h\nu \quad ; \quad E_{g'} = h\nu'$$

mechanisme	coëfficiënt	fractie energie naar secundaire deeltjes
<p>1. foto-effect</p> 	$t_a = f_{g,e} t$	$1 - \frac{d}{h\nu} = f_{g,e}$
<p>2. Compton-effect</p> 	$s_{Ca} = f_{g,g'e} s_C$	$1 - \frac{h\nu'}{h\nu} = f_{g,g'e}$
<p>3. Paarvorming</p> 	$k_a = f_{g,ee^+} k$	$1 - \frac{2m_0c^2}{h\nu} = f_{g,ee^+}$

Totaal: $\mu = \tau + \sigma_C + \kappa$

Energieoverdracht $\mu_{tr} = \tau_a + \sigma_{Ca} + \kappa_a \quad \rightarrow \text{Kerma}$

Energieabsorptie $\mu_{en} = \mu_a (1-g) \quad \rightarrow \text{Dosis}$

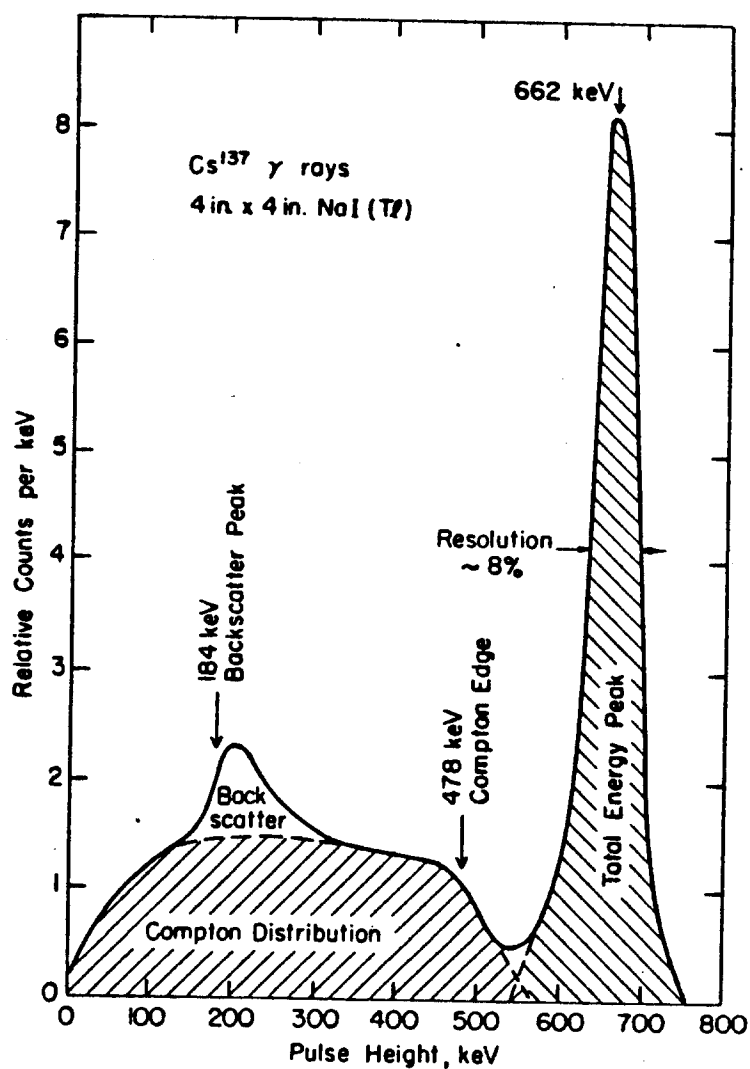
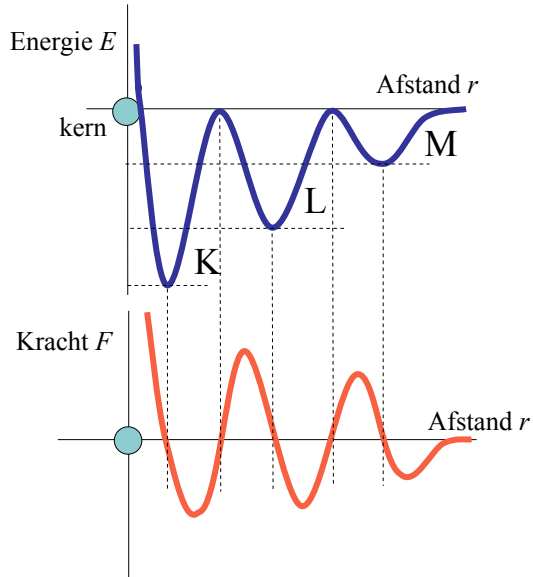

FIG. 13. Typical pulse-height distribution in a 4×4 inch NaI(Tl) scintillator irradiated by 0.662-MeV γ rays from the decay of Cs^{137} . The resolution is about 8% of the energy of the total-energy peak. For $h\nu_0 = 662$ keV, $(h\nu')_{\text{min}} = 184$ keV, and $T_{\text{max}} = 478$ keV as marked. From Evans (1963).

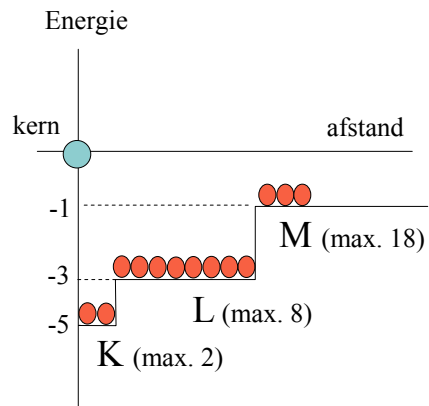
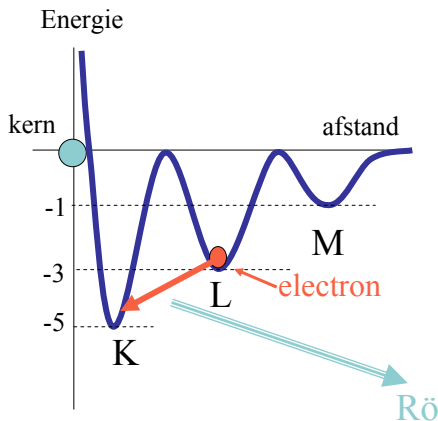
Wisselwerking: Electronenbanen

$$F = -\frac{dE}{dr}$$

$F > 0$: afstotend
 $F < 0$: aantrekkend

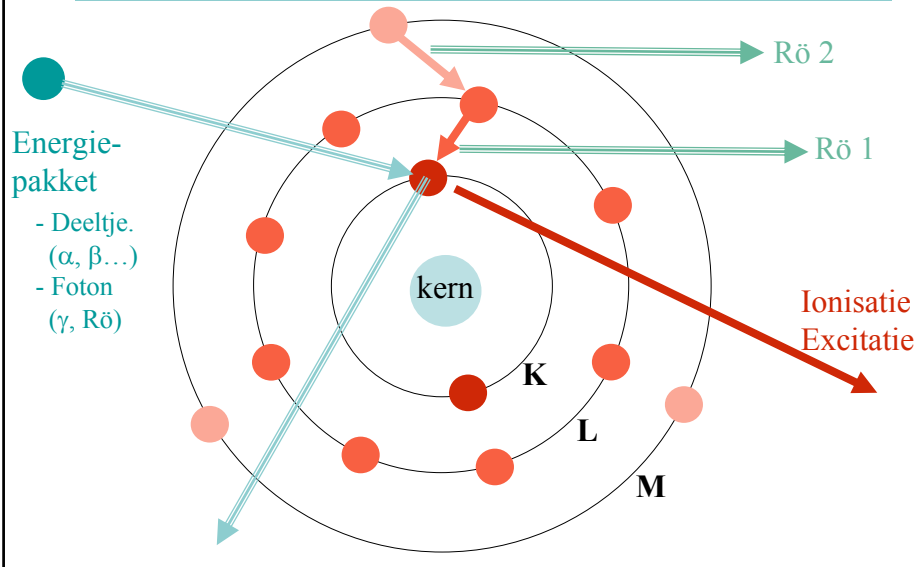
Wisselwerking: Electronenbanen

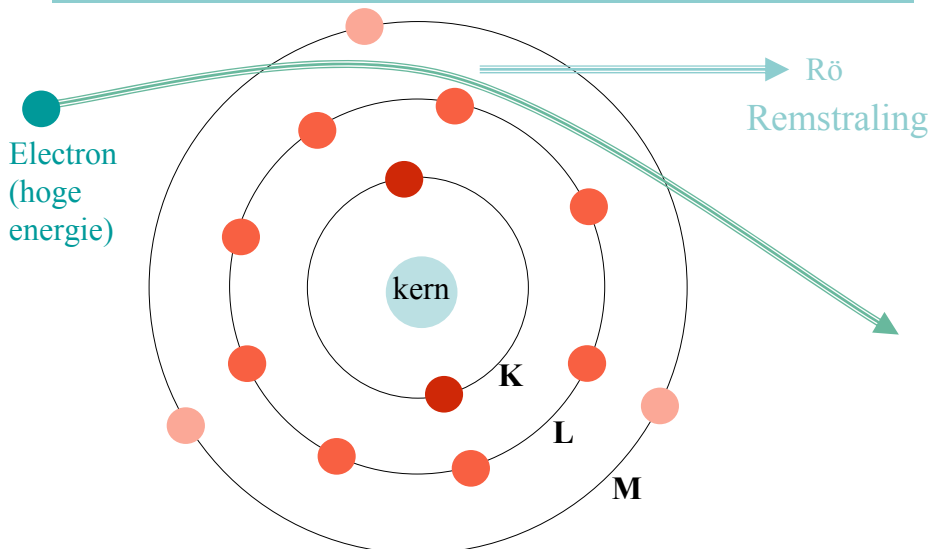
Electron van L naar K:
 - Energie electron: -3 → -5 eV
 Overschot wordt uitgezonden
 als Rö van 2 eV

Interactie met deeltjes → Röntgenstraling (1) Inelastische botsingen

Interactie met electronen → Röntgenstraling (2) Electronen ondergaan afbuiging (versnelling)

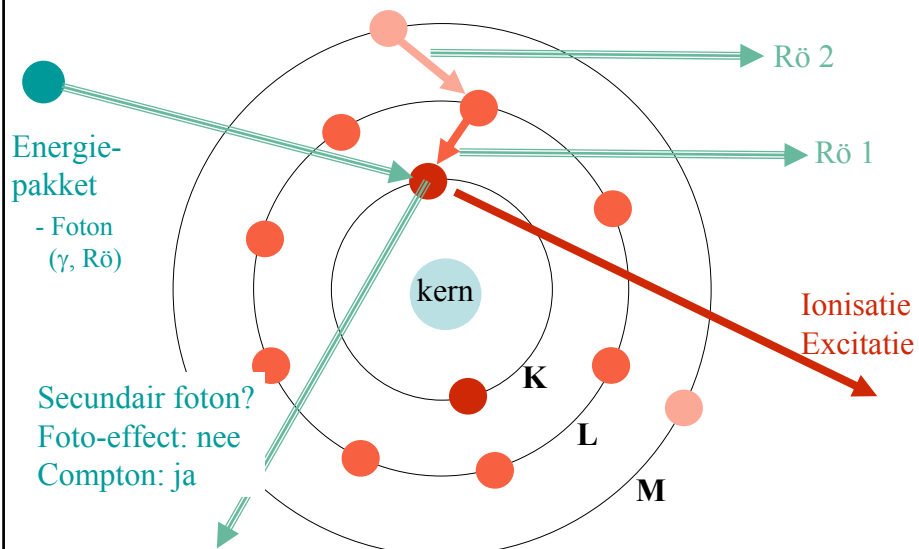

Röntgenstraling

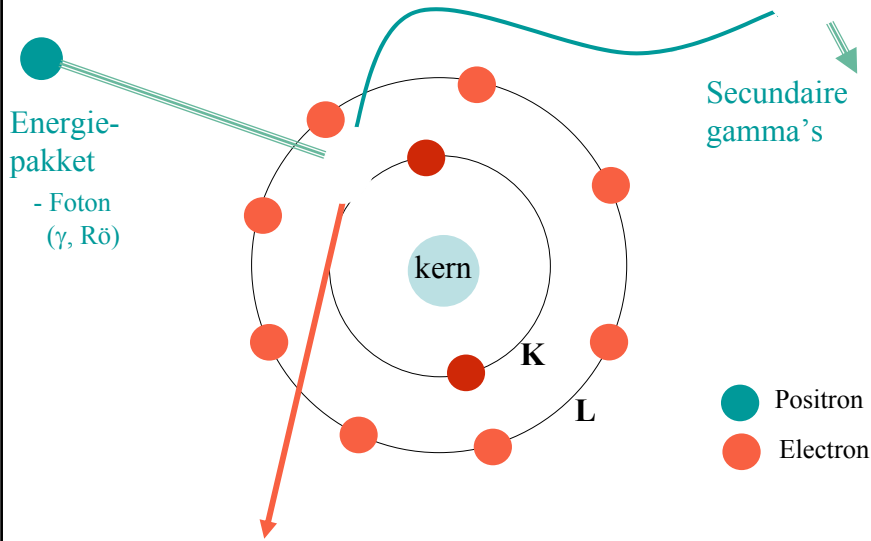
Ontstaan:

1. Energie ten gevolge van “omlaagvallende” elektronen (van hogere naar lagere schil)
2. Remstraling: afremming hoogenergetische elektronen

Interactie met fotonen: foto- en Compton-effect

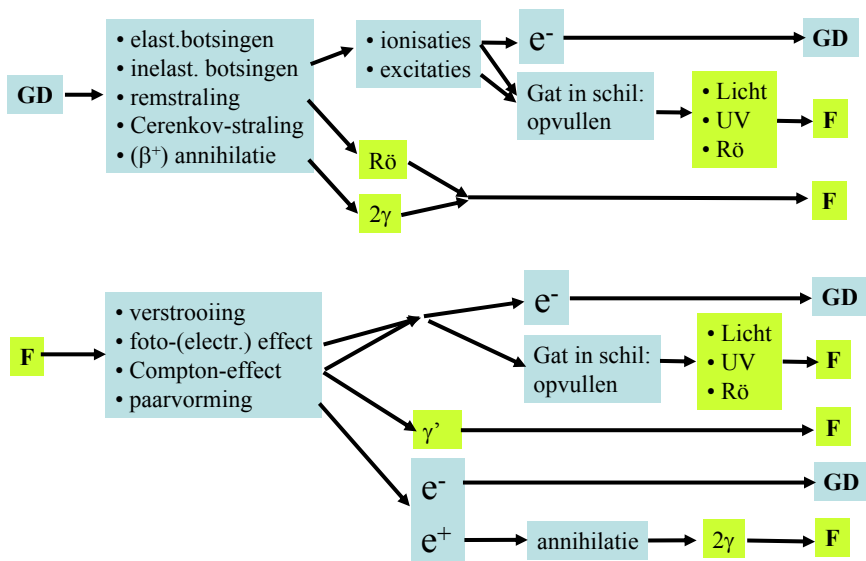

Interactie met fotonen: paarvorming

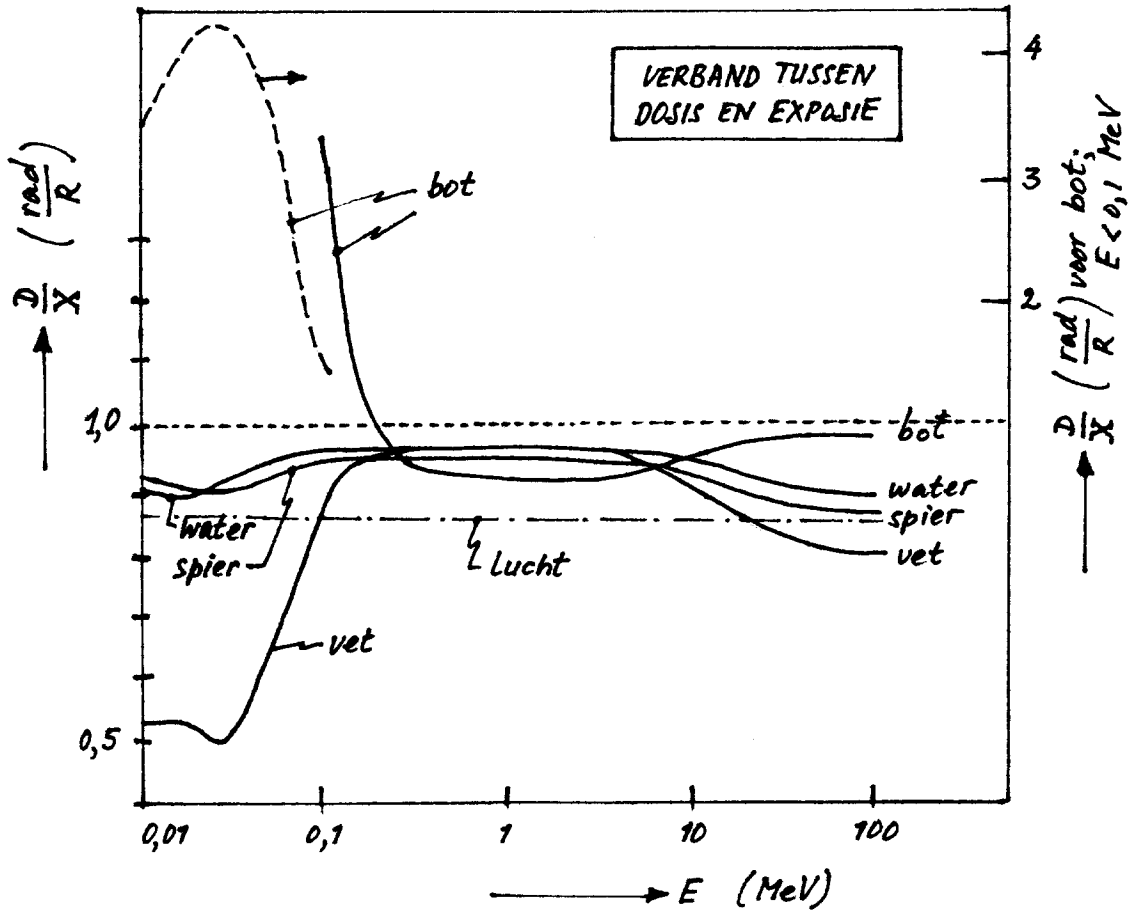
Wisselwerking straling – materie: overzicht

GD = geladen deeltje (e^- , e^+ , α , p); F = foton (γ ...Röntgen...UV...licht)

Wisselwerking neutronen – materie:

Classificatie	Energie	Karakteristieke processen	Effecten
Koud (sub-thermisch)	< 25 meV	vangst (+ event. splijting) id.	event. ionis. deeltjes (α, β, γ) + event. splijtings-producten
Langzaam (thermisch)	< 0.5 eV (≈ 25 meV)		
Middelsnel (epi-thermisch)	0.5 eV – 200 keV	(resonanties)	---
Snel	200 keV- 20 MeV	(in)eleastische botsingen	recoil γ
Relativistisch	> 20 MeV	inelastische botsingen; spallatie	idem; spallatie-producten

Biologische effecten

- Moleculaire effecten: oxydatie DNA etc. door radicalen
- Cellulaire effecten: herstel / celdood / mutaties
(modificerende factoren)
(RBE)

Classificatie:

- waar: somatisch / genetisch
- wanneer: vroeg (acuut) / laat
- aard: deterministisch / stochastisch

Deterministisch:

- drempel; S-curve
- acute effecten
- teratogene effecten
- partieel: huid / oog / gonaden / bot / klieren

Stochastisch:

- lineaire dosis-effect-relatie
- latente periode
- risicovergelijking
- detriment
- genetische effecten

Dosimetrie II: Stralingsbeschermingsgrootheden

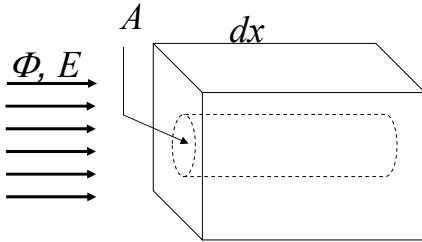
Limiterende grootheden:

- RBE, Q en w_R ; w_T
- Dosisequivalent $H = Q D$
- Orgaandosis D_T
- Equivalente dosis $H_T = \sum_R w_R D_{T,R}$
- Weefselweegfactor: w_T
- Effectief dosisequivalent: $H_E = \sum_T w_T H_T$
(ICRP-26/30)
- Effectieve dosis: $E = \sum_R w_R \sum_T w_T D_{T,R}$
(ICRP-60 ev.) $E = \sum_T w_T \sum_R w_R D_{T,R}$

Operationele grootheden:

- ICRU-bol en -slab
- Bestralingsgeometrieën
- Omgevingsdosisequivalent $H^*(d)$
- Richtingsdosisequivalent $H'(d, \mathbf{W})$
- Persoonsdosisequivalent $H_p(d)$
- Dosisconversiecoëfficiënten
- 50-jaars orgaanvolgdosis $H_{50,T}$
- Effectieve volgdosis E_{50}
- Collectieve dosis S_E

Dosis fotonenbundel

Φ : deeltjesfluentie [m^{-2}]
 E : energie per deeltje [J]
 Ψ : energiefluentie [Jm^{-2}]
 A : oppervlak cilinder [m^2]
 dx : dikte cilinder [m]
 n : atoomdichtheid [m^{-3}]
 ρ : massadichtheid [kg.m^{-3}]
 σ : werkzame doorsnede [m^2]

Verzwakking fluentie Φ : $d\Phi = -\mu dx \cdot \Phi$ [m^{-2}]

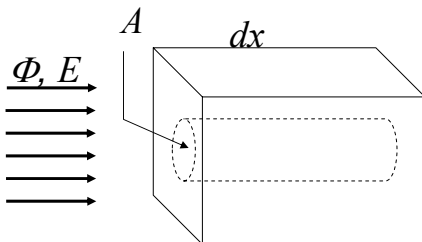
Energiedepositie per m^2 : $d\Psi = -\mu_{en} dx \cdot \Psi = -\mu_{en} dx \cdot E\Phi$ [Jm^{-2}]

Energiedepositie in cilinder: $A \cdot d\Psi = -\mu_{en} A dx \cdot \Psi = -\mu_{en} A dx \cdot E\Phi$ [J]

Idem per kg = **Dosis**

$$D = \frac{\mu_{en} \cdot A dx \cdot \Phi}{\rho \cdot A dx} = \frac{\mu_{en}}{\rho} E \Phi \quad [\text{J.kg}^{-1}] = [\text{Gy}]$$

Dosis geladen-deeltjesbundel

Φ : deeltjesfluentie [m^{-2}]
 E : energie per deeltje [J]
 Ψ : energiefluentie [Jm^{-2}]
 A : oppervlak cilinder [m^2]
 dx : dikte cilinder [m]
 n : atoomdichtheid [m^{-3}]
 ρ : massadichtheid [kg.m^{-3}]

Energiedepositie per deeltje: $dE = -S dx \cdot \Phi$ [J] $\left(S = \frac{dE}{dx} \right)$

Energiedepositie per m^2 : $d\Psi = -S dx \cdot \Phi$ [Jm^{-2}]

Energiedepositie in cilinder: $A \cdot d\Psi = A \cdot S dx \cdot \Phi$ [J]

Idem per kg = **Dosis**

$$D = \frac{A \cdot S dx \cdot \Phi}{\rho \cdot A dx} = \frac{S}{\rho} \Phi \quad [\text{J.kg}^{-1}] = [\text{Gy}]$$

Dosis en Expositie

- Telbuis:
- Metalen wand: kathode
  - Metalen draad: anode
  - Gasvulling

Dosis D [Gy = J / kg]

Expositie X [C / kg]

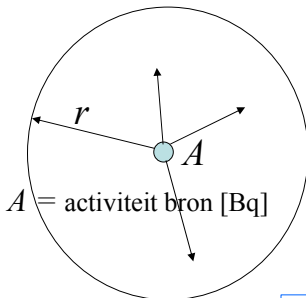
Gasvulling: ionisatie-energie: W [J / ionpaar]

Lading per ionpaar: e [C] ; $e = 1.6 \times 10^{-19}$ C

$$D = \frac{W}{e} X$$

$$\left[\frac{\text{J/ionpaar}}{\text{C/ionpaar}} \frac{\text{C}}{\text{kg}} = \frac{\text{J}}{\text{kg}} = \text{Gy} \right]$$

Gamma-puntbronnen (1)

Kerma-in-lucht K [Gy = J / kg]

- Kerma-in-lucht
- $\sim A$
  - $\sim 1/r^2$
  - afh. Bron
  - $\sim \text{tijd}$

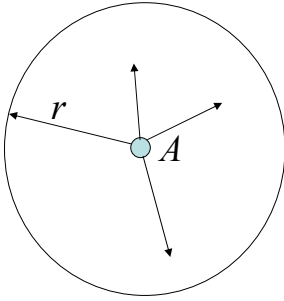
Kermatempo: $\dot{K} = \Gamma_{\delta} \frac{A}{r^2}$

Γ_{δ} : Kermatempoconstante,
voor $E > \delta$ keV.
norm.: $\delta = 10$ keV

Dimensie Γ_{δ} : $\left[\frac{\text{Gy} / \text{s}}{\text{Bq} / \text{m}^2} = \frac{\text{Gy} \cdot \text{m}^2}{\text{Bq} \cdot \text{s}} = \text{Gy} \cdot \text{m}^2 \right]$

$$\left[\frac{\mu \text{Gy} / \text{h}}{\text{MBq} / \text{m}^2} = \mu \text{Gy} \cdot \text{m}^2 \cdot \text{MBq}^{-1} \cdot \text{h}^{-1} \right]$$

Gamma-puntbronnen (2)

Kerma-in-lucht: K [Gy = J / kg]

Kermatempo:

$$\dot{K} = \Gamma_{\delta} \frac{A}{r^2}$$

Dosis: $D = \frac{\mu_{en}}{\rho} E \Phi$

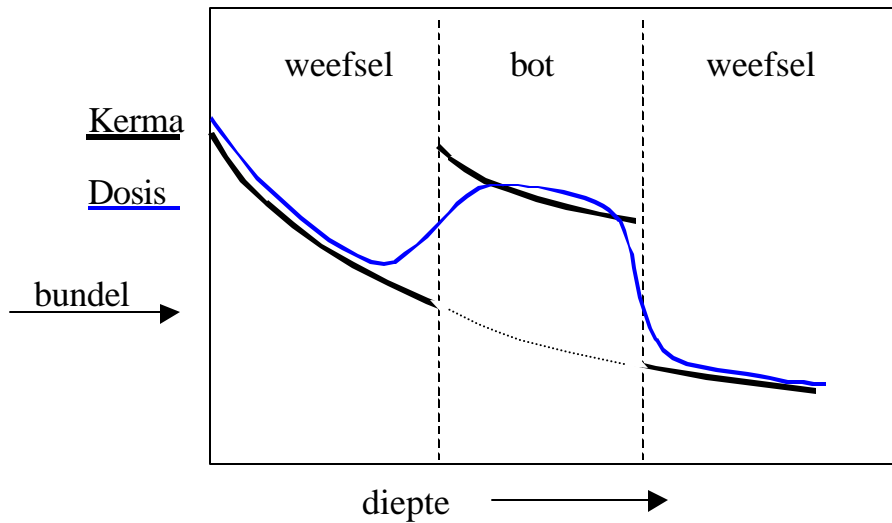
Kerma: $K = \frac{\mu_{tr}}{\rho} E \Phi$

Kermatempo: $\dot{K} = \frac{\mu_{tr}}{\rho} E \varphi = \frac{\mu_{tr}}{\rho} E \frac{A}{4\pi r^2}$

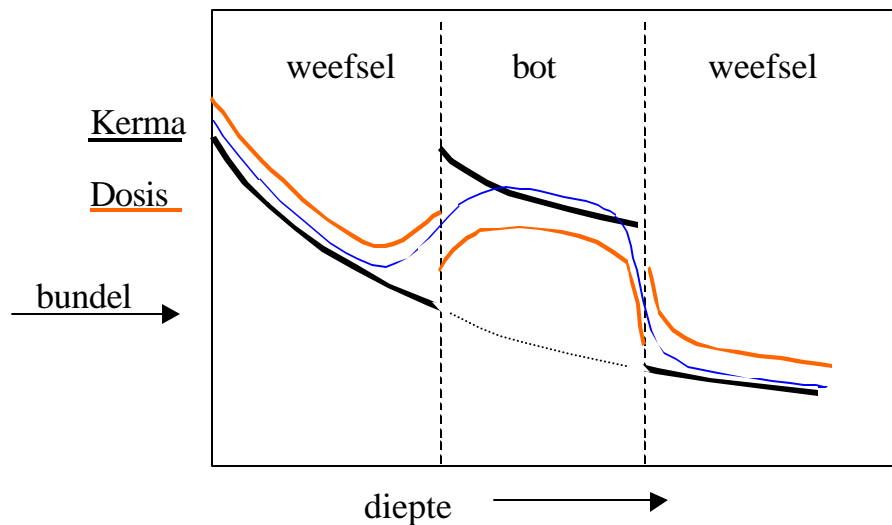
$$\Gamma_{\delta} = \frac{\mu_{tr}}{\rho} \frac{E}{4\pi}$$

Grensvlakdosimetrie

	Bot vgl. weefsel	oorzaak
μ/ρ	>	Bot pseudokristallijn (hydroxyapatiet; Ca-houdend)
S/ρ	<	Bot sponsachtig ($\rho < 1 \text{ g/cm}^3$)

NB. Dosis : gelijke S/ρ verondersteld.
Uitsmering door diffusie van secundaire electronen.

Nu dosis gecorrigeerd voor verschillende S/ρ - waarden.

Achtergrondstraling

- kosmisch
- terrestrisch

kosmisch:

oorsprong	aard	energie	tijdsschaal
• galactisch	p (α)	$10^6 < e < 10^{14}$ MeV, max 300 MeV	const.
• solair	p	niet door atmosfeer	1 / jaar
• stralings gordels	e, p	idem	const.

$\langle \text{dosis} \rangle \approx 0,27 \text{ mSv/a}$ op zeeniveau

kosmogene radionucliden: ^3H , ^7Be , ^{14}C , ^{22}Na : bijdrage $\approx 12 \mu\text{Sv/a}$

terrestrisch:

- 4 radioactieve reeksen
- gesteenten en grond, bouwmaterialen

natuurlijke straling: uitwendig (in NL):

- op 1 m hoogte: $H^*(10) = 71 \text{ nSv/h} = 0.62 \text{ mSv/a}$
- buitenshuis: $\dot{K} = 32 \text{ nGy/h} = 0.28 \text{ mGy/a}$
 $\langle \text{mondiaal} \rangle$: 60 0.52
- binnenshuis: 80 0.70

idem: inwendig:

- vnl. ^{40}K (β^-) ingestie: 0.17 mSv/a
- rest: 0.06
- Rn inhalatie: 1.2

totaal:

- totale natuurlijke dosis: $\langle \text{mondiaal} \rangle$: $\approx 2,5 \pm 2 \text{ mSv/a}$
Europa: $\approx 3,5 \pm 1$
Nederland: $\approx 2,0$
- kunstmatige bronnen (Nederland): $\approx 0,5$

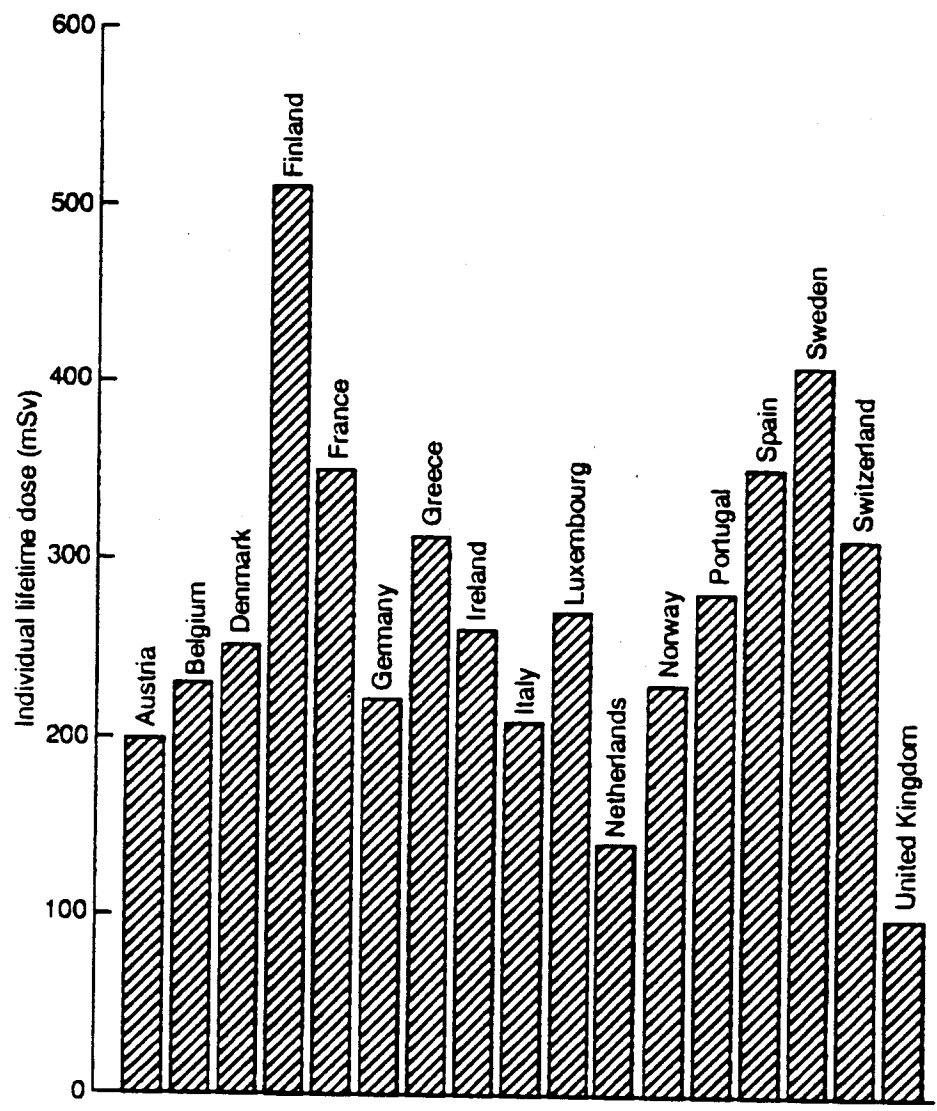

FIG. 2. Lifetime dose from natural background radiation.

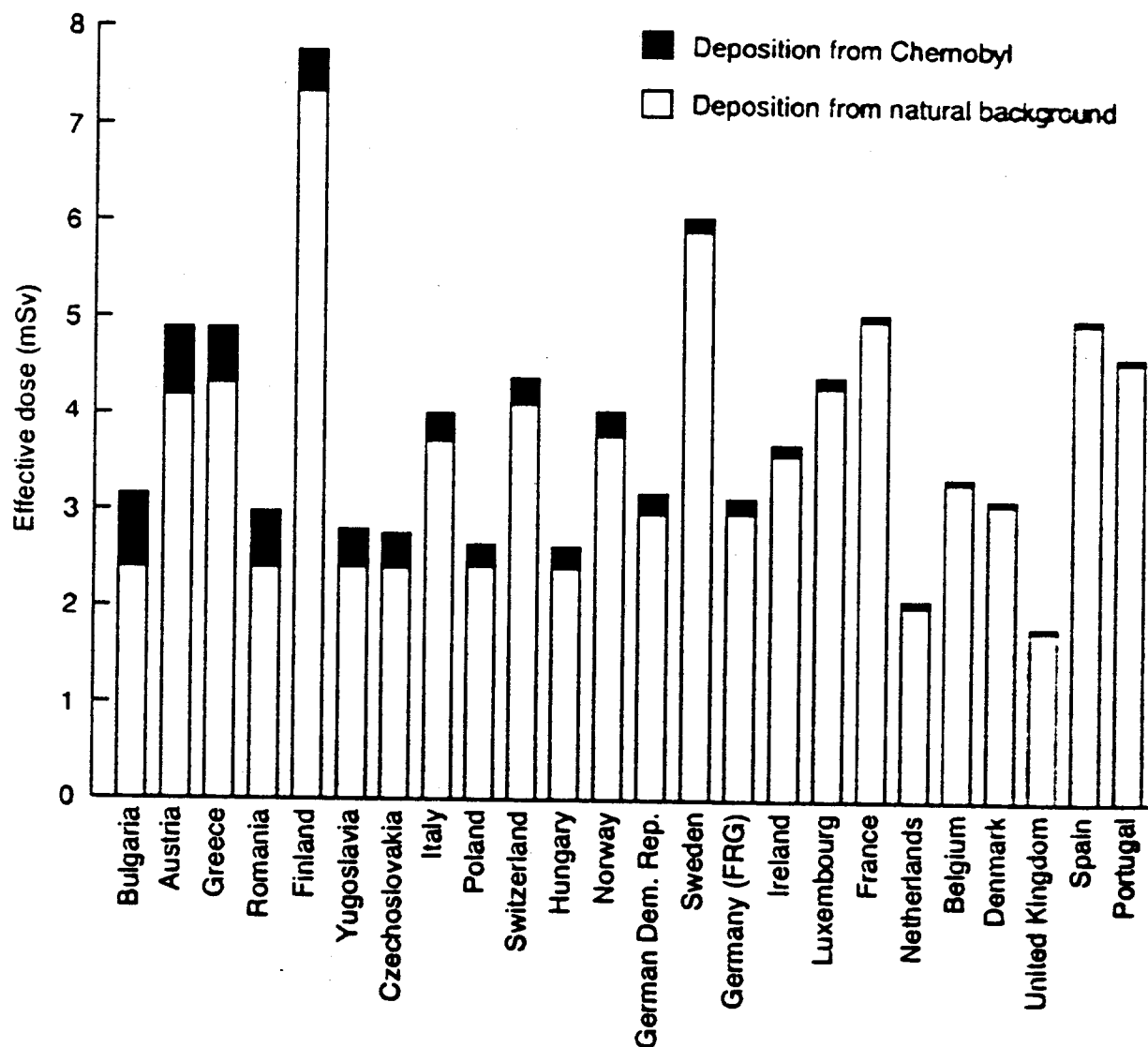

FIG. 3. First-year effective dose in European countries from the Chernobyl accident including natural background exposure.

Limieten ICRP-26/30 (1977) in mSv/a (rem/a) ; 100 rem = 1 Sv

	Beroep	bevolking
1. effectief (gewogen over gehele lichaam)	50 (5)	5 (0,5) (*)
2. target-orgaan	$50 / w_T$ ($5 / w_T$) max. 500 (50)	50 (5)
3. ooglens	150 (15)	-

(*) aanbeveling: max 1 (0,1) indien levenslange blootstelling

Limieten ICRP-60 e.v. (1990) in mSv/a

	beroep	bevolking
1. effectief (gewogen over gehele lichaam)	20, gemidd. over 5 jr (max. 50 in 1 jaar)	1
2. organen:		
ooglens	150	15
huid	500	50
hand/voet	500	50

vgl. natuurlijke belasting: 2.0 mSv/a
 kunstmatige belasting: 0.5 mSv/a

Vergelijking stralingsniveaus:

2 mSv = 200 mrem bij:

- 1 jaar natuurlijke straling in Nederland
- 6 maanden op 2000 meter hoogte
- 100 vliegtuizen (transatlantisch)
- 10 x Röntgen borstkasfoto
- 2 x Röntgen-onderzoek bekken/heup
- 100 x Röntgen tandfoto
- 300 kg voedsel met 600 Bq/kg ¹³⁷Cs
- 200 kBq ¹³¹I

Effectieve dosis

mSv	.001	.01	0.1	1	10	100
Primordiale nucliden (bv. ⁴⁰ K)			██████████			
Bodem + kosmisch			██████████			
Radon + Thoron : lucht			██████████	██████████		
Id.: bouw		██████████	██████████			
Fallout kernproeven 60er jaren	██████████	██████████				
Tsjernobyl (in 1990)	██████████	██████████				
Rijn/Maas/Schelde	██████████	██████████				
Kolencentrales (omwonenden)	██████████	██████████	██████████			
Lozingen / laboratoria	██████████	██████████				
Kerncentrales (normaal bedrijf)	██████████	██████████				
Consumentenproducten		██████████	██████████			
Vliegen : publiek		██████████	██████████			
Id.: bemanning			██████████	██████████		
Tandheeskundige behandelingen	██████████	██████████				
Radiologisch werk		██████████	██████████	██████████	██████████	
Röntgendiagnostiek		██████████	██████████	██████████	██████████	
Nucleaire geneeskunde			██████████	██████████	██████████	
Radiotherapie (non-target)				██████████	██████████	██████████

Effectieve dosis bij radiologische verrichtingen

(ref.: H.A. van den Brink et al., NVS-nieuws 23, 3, juli 98)

Twee Acad. Ziekenhuizen: (1) en (2), gemiddelden + literatuurwaarde

Effectieve dosis in mSv	(1)	(2)	Lit.
<u>Röntgenopnamen</u>			
Thorax, PA	0.03	0.01	0.02-2
Buik, AP	0.32	0.11	0.2-1.5
Wervelkolom, cervicaal	0.02	0.01	0.2
Id. Thoracaal	0.30	0.07	0.7-1.0
Id. Lumbaal	0.73	0.12	0.2-2
Schedel	0.02	0.01	0.03-0.2
Bekken	0.32	0.10	0.6-1
Extremititeiten	<0.001	<0.001	--
<u>Contrastonderzoek, angiografie, interventies</u>			
Maag	5	6	2-9
Colon	14	5	5-20
Bekken / Been-angio	34	17	
Buik / angio	44	11	
Schedel / angio	3	2.3	
Thorax / angio	8	6	
<u>Computertomografie</u>			
Schedel	1.6	1.4	1-3.4
Bekken	7.5	18	2.2-10
Thorax (10 mm spiraalscan)	8	11	8.4-20
Buik (10 mm spiraalscan)	12	20	9-30
<u>Hartcatheterisaties</u>	1-14	0.1-29	

Normen toelaatbare blootstelling

Uitgangspunten:

- rechtvaardiging
- ALARA
- limieten

Historie:

1934	0.2 R/dag
1950	0.3 R/week ; 10 rem tot 30 jr.
1956	5 rem/generatie voor kunstmatige activiteit
1966	<i>ICRP-1</i> : $H_{cum} = 5 (N-18)$ rem ; N = leeftijd <i>ICRP-9</i> : onderscheid beroeps vs. bevolking
1977	<i>ICRP 26/30</i> : risico kanker: 0.01 /Sv werkers: $H_E = \sum w_T H_T$ $H_E < 5$ rem/a = 50 mSv/a $H_T < 50$ rem/a = 500 mSv/a bevolking: factor 10 kleiner
1990	<i>ICRP-60 ev.</i> : normen ≈ 2.5 x strenger; iets andere gewichtsfactoren <i>VROM</i> : onderscheid radiologische werkers (< 20 mSv/a) werkers (< 2 mSv/a) bevolking (< 0.4 mSv/a, later 1 mSv/a) <ul style="list-style-type: none"> • MTR: max.toelaatbaar risiconiveau: per bron: overlijdensrisico: 10^{-6} / jaar alle bronnen samen: 10^{-5} / jaar • VN (SN): verwaarloosbaarheidsniveau: = MTR / 100.

Meetmethoden

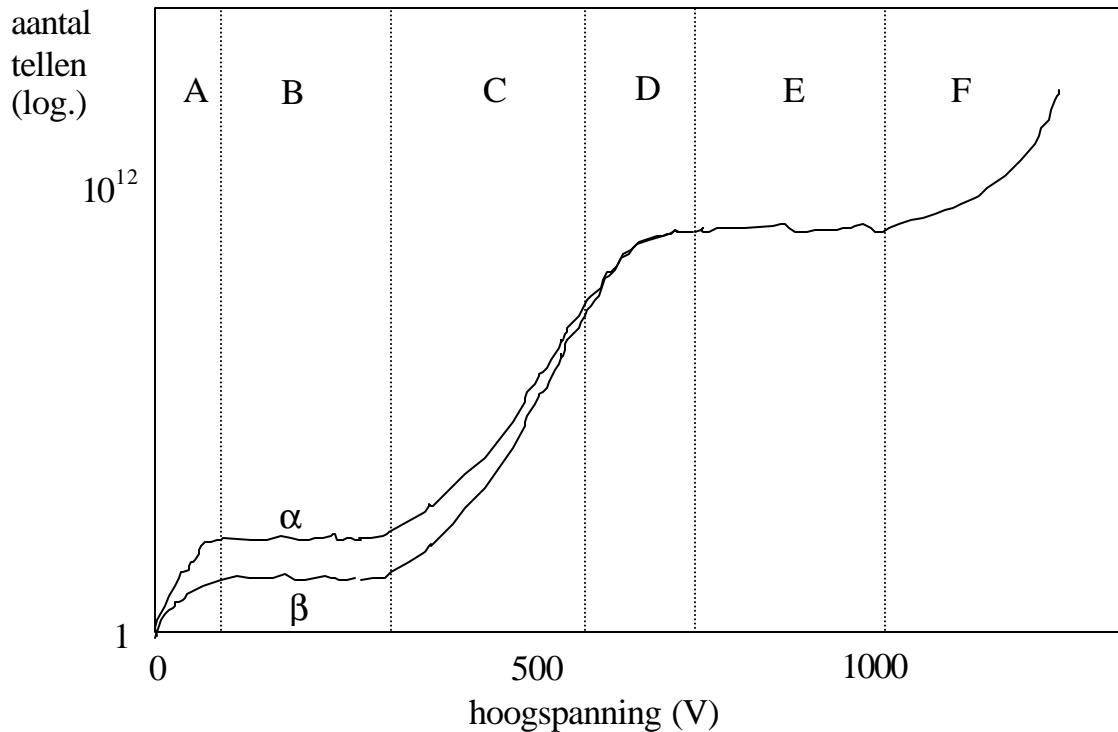
Algemeen:

- Statistiek: N en R , $s_N = \sqrt{N}$ en $s_R = \sqrt{R/t}$
- Rendement: totaal (absoluut) en intrinsiek
- Signaalvorming: “current mode” en “pulse mode”
- Tijdscheidend vermogen: dode tijd: (wel/niet) paralyseerbaar
- Energieresolutie: $R(E) = \Delta E/E$ ($\Delta E = fwhm$)

Detectoren / sensoren:

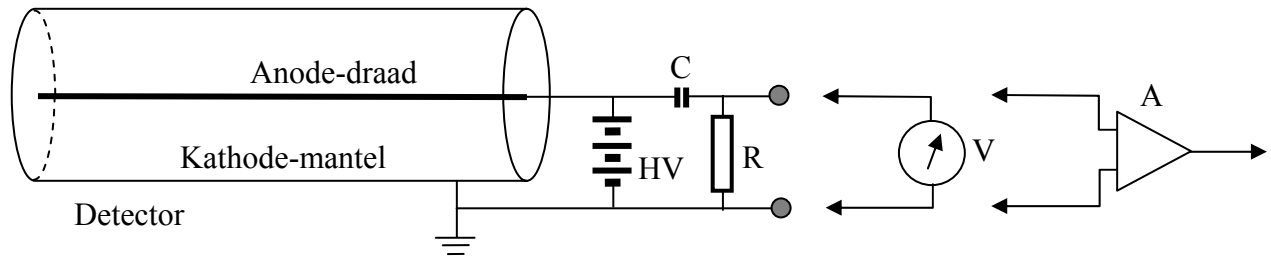
Instrument	Effect	Materiaal	Gebruik
1. Gasgevulde detector: = ionisatiekamer = prop. telbuis = Geiger-Müller-buis	electrisch: ionisaties in gas (of wand)	gas/wand	extern niveau α , β , (γ)
2. Halfgeleiderdetector	electron-gat paren	vaste stof	α , β
3. Filmdosimeter	chemisch	Ag-emulsie	personen
4. (Chemische) dosimeter	chemisch	div.	div.
5. Scintillatieteller	luminescentie	vaste stof : NaI ZnS vloeistof	γ α zwakke β
6. Thermoluminescentie- dosimeter	luminescentie	id.	personen
7. Pendosimeter	electrische lading	electrometer	personen
8. Neutronendetector	als 1 of 5	vulling: ^3He , ^6Li , ^{10}B id. + H of C-wand	n : thermisch snel
9. γ -spectrometer	als 1,2 of 5	--	identificatie

Gasgevulde telbuizen

- A. voornamelijk recombinaties
weinig ionisatieproducten bereiken de elektroden
- B. alle ionisatieproducten bereiken de elektroden → **1e plateau**
verzadigde ionisatiestroom: **ionisatiekamer**
- C. gasversterking M ; (als $M < 10^4$, dan M onafh. aantal tellen: lineair gedrag)
proportionele telbuis
- D. $M > 10^4$: begrensde proportionaliteit: niet-buikbaar gebied
- E. extra ionisaties en excitaties; resulterende fluorescentiestraling induceert ion/exc.-proces in “eerder stadium” → lawinevorming : **2e plateau**
elke ionisatie heeft zelfde resultaat ($M \sim 1/\text{aantal deeltjes}$)
actieve doving (quenching) noodzakelijk
Geiger-Müller telbuis
- F. continue ontlading: niet-buikbaar gebied

Gasgevulde detectoren -- Signaalverwerking

- HV hoogspanning
- C scheidingscondensator (blokkeert HV naar elca)
- R belastingsweerstand
- V voltmeter
- A amplifier met uitgang naar electronische signaalverwerking

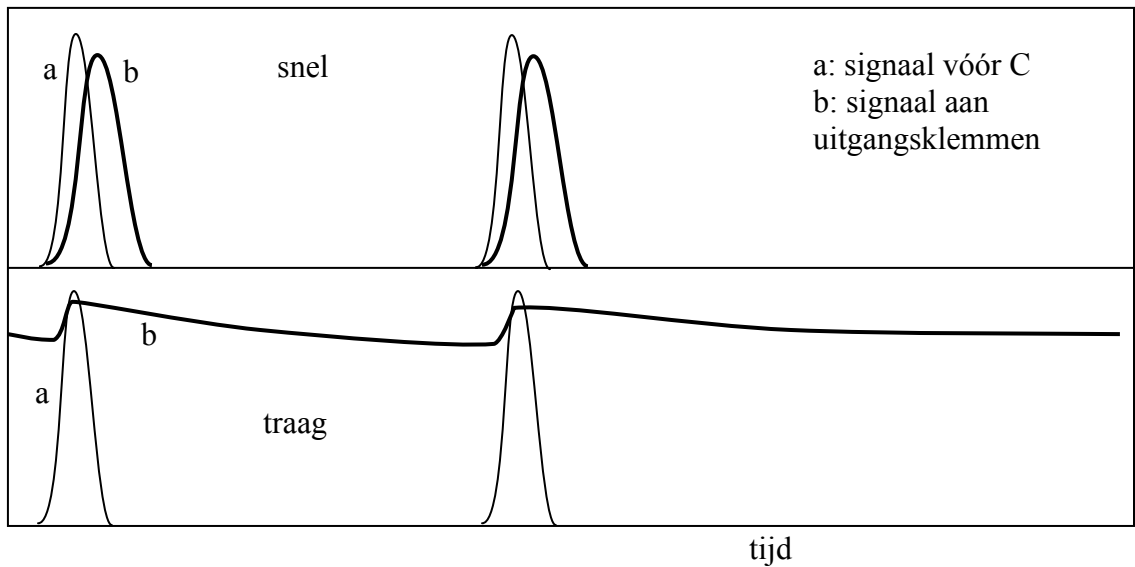
V en A hebben normaliter een hoge ingangswaerstand ($\gg R$).

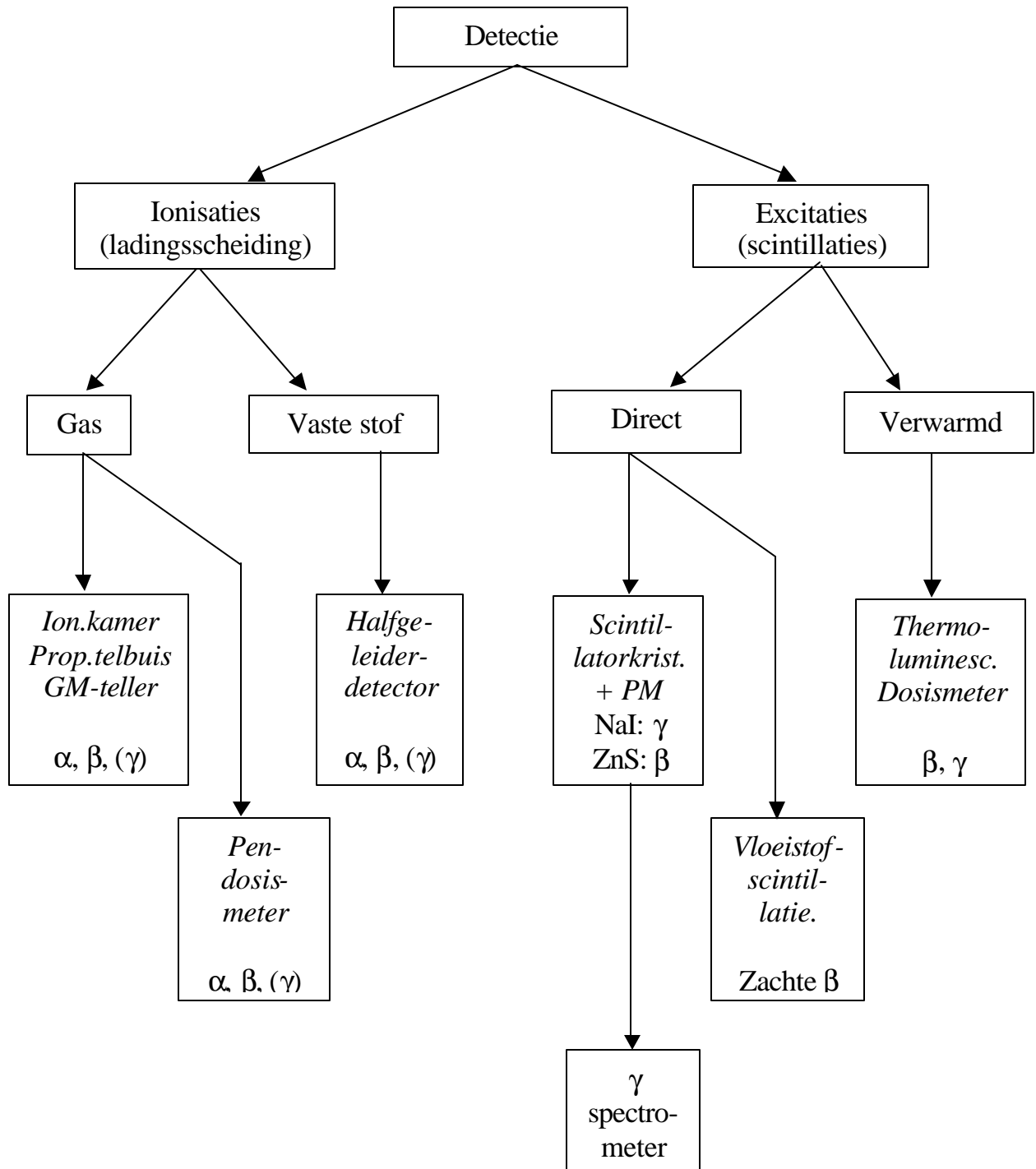
Pulsenstroom I loopt via C en R naar aarde.

V en A meten spanning over R via $V=IR$.

Mogelijkheden:

1. **RC laag:** snel systeem: pulsenteller
2. **RC hoog:** traag systeem: pulsen worden uitgesmeerd, stroommeting.

Appendix Stralingscursus niveau 3: Statistiek.

Telstatistiek gaat volgens de Poisson-

$$\text{verdeling: } P(x) = \frac{\lambda^x e^{-x}}{x!}$$

Hierin is x het aantal tellen (dus een geheel getal!) en λ de verwachtingswaarde (het "gemiddelde"). Voor grote x kan deze verdeling worden benaderd door de Gauss-verdeling:

$$G(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\cdot\sigma} \exp\left[-\frac{(x-\lambda)^2}{2\sigma^2}\right],$$

met als standaarddeviatie: $\sigma = \sqrt{\lambda}$

In naaststaande figuur zijn voor drie waarden van λ de twee verdelingen geschetst (Poisson ligt altijd links van Gauss).

We kunnen dus verder gaan met Gauss in plaats van Poisson.

De kans dat een waarneming *tussen* $\lambda - k\sigma$ en $\lambda + k\sigma$ ligt, staat in onderstaande tabel. Hierin is ook de *eenzijdige overschrijdingskans* vermeld (zie ook fig.2).

k	Kans tussen $\lambda \pm k\sigma$ (%)	Eenzijdige overschrijdingskans (%)
0.0	8.0	46
0.5	38.1	31
1.0	68.3	16
1.5	86.6	6.7
2.0	95.4	2.3
2.5	98.8	0.6
3.0	99.7	0.15

De kans dat een bepaalde afwijking ΔN van het gemiddelde N optreedt hangt af van de gekozen waarschijnlijkheid.

Deze waarschijnlijkheid levert de geldende k -waarde. Daaruit volgt ΔN via:

$$\Delta N = k \cdot \sigma = k \cdot \sqrt{N}$$

Met de definitie van de procentuele fout p :

$$p = \frac{\Delta N}{N} = k \frac{\sqrt{N}}{N} = k \frac{1}{\sqrt{N}}$$

Hieruit is dan het benodigde aantal tellen te berekenen.

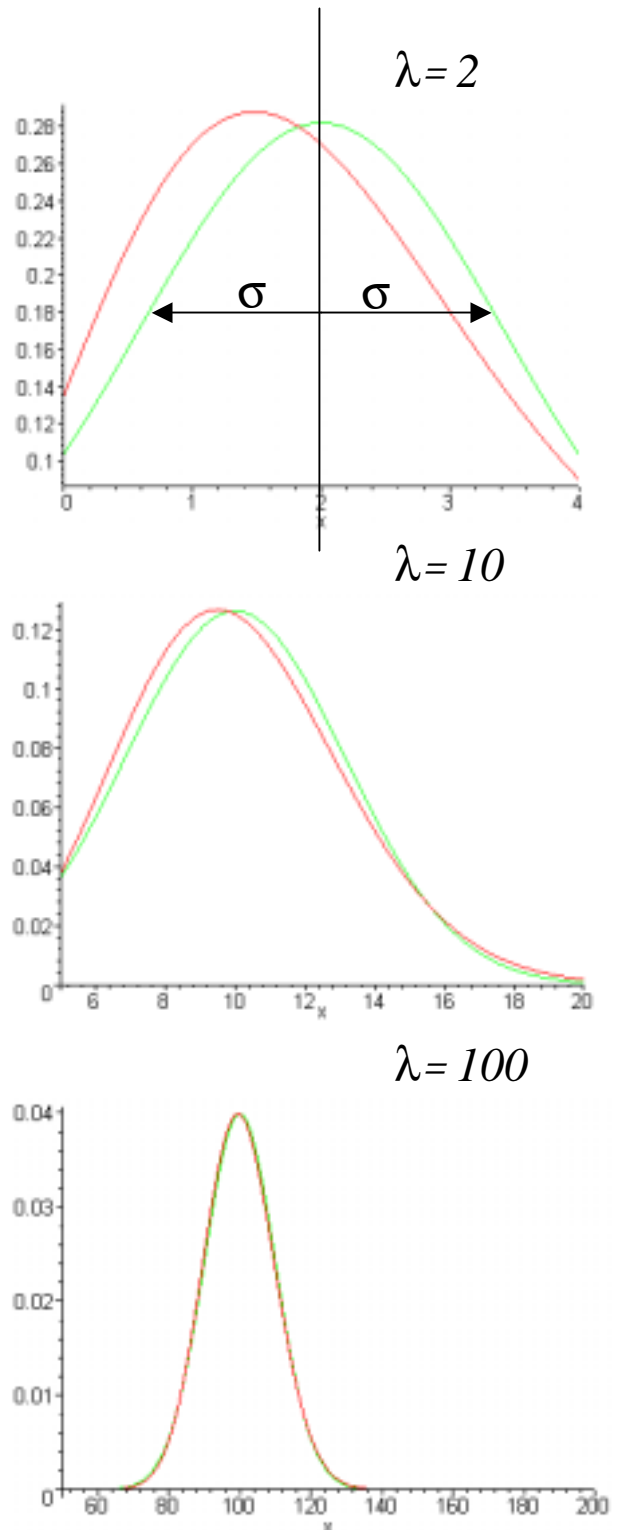

Fig. 1. Poisson- en Gauss-statistiek (Gauss rechts van Poisson) voor drie waarden van de verwachtingswaarde λ .

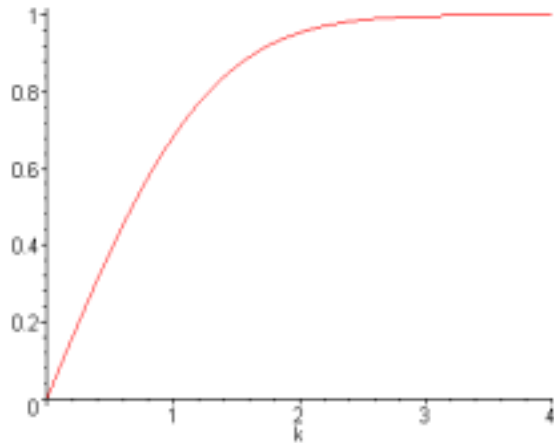

Fig.2. De kans op een x -waarde tussen $\lambda \pm k\sigma$

Voorbeeld 1: Minimale meettijd.

We willen een procentuele fout van 2 % met een waarschijnlijkheid van 87 %. Hoeveel tellen moeten we registreren?

Antwoord: hier is $k = 1.5$, dus is $\sqrt{N} = k/p = 1.5/0.02 = 75$, en dus is $N = 5625$. We moeten dus zolang doortellen totdat dit aantal is bereikt. Hoe lang dat is hangt dan af van de telsnelheid.

Voorbeeld 2: Verschilmeting

Wanneer is het verschil tussen twee metingen, met telsnelheden R_1 en R_2 en fouten ΔR_1 en ΔR_2 , significant?

($R = N/t$ en $\Delta R = k \sqrt{N}/t$, waarin k het aantal standaarddeviaties, nodig om een bepaalde waarschijnlijkheid te bereiken, voorstelt).

Antwoord: De fout ΔR_v in het verschil

$$R_v = R_1 - R_2 \text{ is : } \Delta R_v = \sqrt{\frac{R_1}{t_1} + \frac{R_2}{t_2}}$$

(zie boek). Dus

$$R_v \pm \Delta R_v = \frac{N_1}{t_1} - \frac{N_2}{t_2} \pm k \sqrt{\frac{N_1}{t_1^2} + \frac{N_2}{t_2^2}},$$

ofwel $R_v \pm \Delta R_v = R_v \pm k.y$

waarin y de fout bij $1.\sigma$ voorstelt. Dus bij een fout van $k.y$, met de k -waarde bepaald door de gekozen waarschijnlijkheid, is de verschilmeting relevant.

Dit voorbeeld kan ook worden gebruikt om het verschil tussen een bruto-meting en een achtergrond-meting te bekijken.

Voorbeeld 3: Minimum detecteerbare activiteit.

Hoe groot is de kans dat een niet-actief preparaat toch een meetresultaat: “actief” levert?

Of: hoe groot is de kans dat een actief preparaat een resultaat “niet-actief” aangeeft?

Antwoord: het gaat nu om de eenzijdige overschrijdingskans.

We bepalen de minimaal detecteerbare activiteit m :

Er geldt: $m = R_N / \epsilon$; met R_N = de netto telsnelheid en ϵ de meet-efficiency.

Wat is het minimaal detecteerbare bruto teltempo R_D waarbij een niet-actief preparaat toch als “actief” wordt gekenschetst? Die R_D is gelijk aan de maximaal te verwachten achtergrond.

Stel: achtergrond $R_A = 100$ cpm (goed bekend, dus met $\sigma_B \approx 0$) en de efficiency van de opstelling $\epsilon = 30\%$.

Neem nu de kans op een “actief” antwoord bij een niet-actief preparaat = 5 %.

Daarbij hoort: $k = 1.64$ (interpoleren in de tabel).

De maximaal te verwachten achtergrond is:

$$100 + 1.64 \sqrt{100} = 116 \text{ cpm}$$

Het minimale detecteerbare bruto teltempo R_D is dus: $R_D = 116$ cpm.

Bij een overschrijdingskans van 5 % geldt nu voor het gemiddelde bruto teltempo R_B :

$$R_B - 1.64 \sqrt{R_B} = R_D (= 116 \text{ cpm}).$$

Hieruit volgt: $R_B = 135$ cpm, en dus

$$\sigma_B = \sqrt{135} = 11.6,$$

zodat ter controle:

$$k = (135 - 116) / 11.6 = 1.64.$$

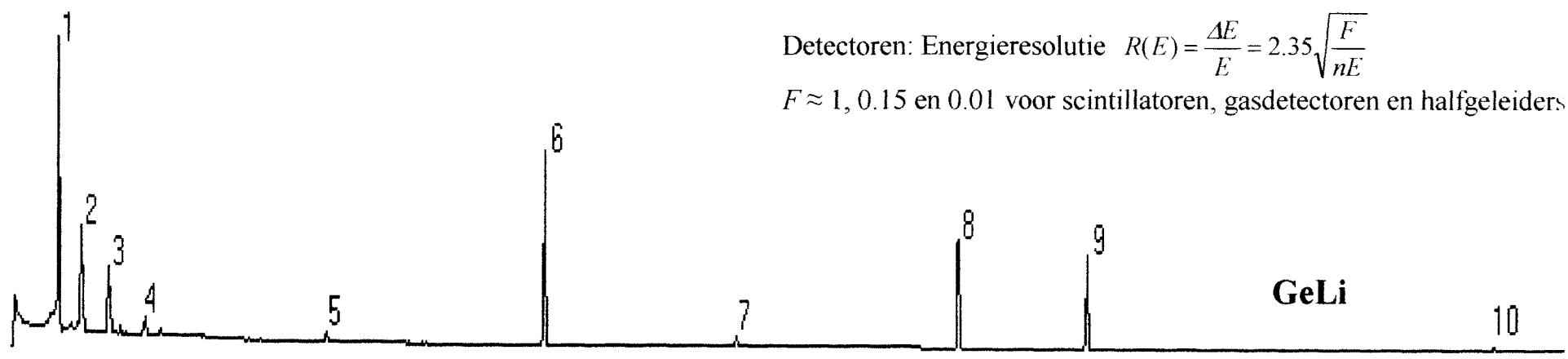
Het gemiddelde bruto teltempo

$$R_B = 100 + 0.30.m.$$

Dus $m = (135 - 100) / 0.30 = 117$ desintegraties per sec = 1.9 Bq.

Detectoren: Energieresolutie $R(E) = \frac{\Delta E}{E} = 2.35 \sqrt{\frac{F}{nE}}$
 $F \approx 1, 0.15$ en 0.01 voor scintillatoren, gasdetectoren en halfgeleiders

1: Americium-241	0.060 MeV	6: Caesium-137	0.662 MeV
2: Cadmium-109	0.088 MeV	7: Yttrium-88	0.898 MeV
3: Cobalt-57	0.122 MeV	8: Cobalt-60	1.173 MeV
4: Cerium-139	0.166 MeV	9: Cobalt-60	1.333 MeV
5: Tin-113	0.392 MeV	10: Yttrium-88	1.836 MeV

ICRP 26/30 (1977)

<p>Dosisequivalenttempo: - per targetorgaan</p> <p>- effectief:</p>	$\dot{H}_T$ $\dot{H}_E = \sum_T w_T \dot{H}_T$	$< 50 / w_T \text{ \& } < 500 \text{ mSv/a}$ $< 50 \text{ mSv/a}$
<p>Volgdosisequivalent: per target-orgaan T:</p>	$H_{50,T} = \int_0^{50jr} \dot{H}_T(t) dt \approx \frac{\dot{H}_T(0)}{I_{eff}}$ $H_{50,T} = \sum_S \sum_j \left[U_{Sj} \sum_i SEE(T \leftarrow S)_{ij} \right]$	<p>[Sv]</p> <p>S: sources j: nuclides i: stralingssoorten van j</p>
	<p>U_{Sj} aantal transformaties van j in S, geïntegreerd over volgende 50 jaar</p>	<p>[transf.] = [Bq.s]</p>
<p>Specific Effective Energy (SEE)</p>	$SEE(T \leftarrow S)_{ij} = \frac{Y_{ij} \cdot E_{ij} \cdot AF(T \leftarrow S)_{ij} \cdot Q_{ij}}{m_T}$ <p>Y yield van overgang ij E energie van overgang ij AF geabsorbeerde fractie van E_{ij} vanuit S in T voor α, β: $AF=1$ als $T=S$, anders $=0$ Q kwaliteitsfactor van straling ij m_T massa target</p>	<p>[J/kg ; MeV/g]</p> <p>[-] [J / transf.] [-]</p> <p>[-] [kg]</p>
<p>ALI: annual limit on intake</p> <p>DAC: derived air concentration</p>	<p>jaaropname waarvoor limiet wordt bereikt:</p> $H_{50} = \frac{A}{ALI} \dot{H}_{50} \quad [Sv] = \frac{[Bq]}{[Bq/a]} [Sv/a]$ $DAC = \frac{ALI [Bq/a]}{50[wk/a] \cdot 40[h/wk] \cdot 1,2[m^3/h]}$	<p>[Bq/a]</p> <p>[Bq/m³]</p>

vaak worden jaar-dosislimieten en bijbehorende activiteiten in de notatie [Sv] en [Bq], in plaats van [Sv/a] en [Bq/a], aangegeven !!

ICRP 26/30

H_{50} : Volgdosisquivalent (effectief of per target-orgaan) $H_{50} = \frac{A}{ALI} \dot{H}_{50}$	$[Sv]$ $[Sv] = \frac{[Bq]}{[Bq/a]} [Sv/a]$
--	---

ICRP 60 e.v.

$e(50)$: effectieve dosiscoëfficiënt (dosisconversiecoëfficiënt: DCC)	$[Sv/Bq]$
E_{50} : effectieve dosis $E_{50} = A \cdot e(50)$	$[Sv]$ $[Sv] = [Bq] \cdot [Sv/Bq]$
$E_{\max} = "ALI" \cdot e(50)$	$[Sv/a] = [Bq/a] \cdot [Sv/Bq]$
$"ALI" = \frac{E_{\text{lim}} (= 0,02 Sv)}{e(50)}$	$[Bq/a] = \frac{[Sv/a]}{[Sv/Bq]}$

Radiotoxiciteitsequivalent (RTE): Re (Nederland)

1 Re = activiteit die 1 Sv belasting levert max. werkhoeveelheid voor nuclide i	$1 [Re] = \frac{1 [Sv]}{DCC [Sv/Bq]} \Rightarrow [Bq]$ $A_{\max,i} = "ALI_i" \cdot 10^{p+q+r} [Bq]$
max. aantal RTE's voor bewerking j , (bij jaarlimiet = 0,02 Sv = 20 mSv)	$X_{\max,j} = 0,02 \cdot 10^{p+q+r} [Sv]$ $A_{\max,ji} = \frac{X_{\max,j}}{e(50)_i} [Bq]$

Melk en spinazie na Tsjernobyl

Gevraagd: de limiet voor consumptie na besmetting van de grond met ^{131}I

1. Volgdosisequivalent op thyroïd (schildklier), in 10^6 Sv/Bq

	volwassene	kind (10 jr)	baby (1 jr)
- inademen ($1\mu\text{m}$)	0,27	0,74	2,3
- inslikken	0,44	1,2	3,7 ← !!

2. Consumptie in 2 weken (» 2. $T_{1/2}$; $T_{1/2}$ » 8 d)

	volwassene	kind (10 jr)	baby (1 jr)
- water	23 liter	13 liter	10 liter
- melk	12 liter	12 liter	10 liter
- groente	10 kg	7 kg	4 kg ← !!

3. Normen (in 1986) (orgaan resp. effectief: 500 resp. 50 mSv) ICRP: “maatregelen als dosisequivalent > 0,1 x norm !!”

4. Activiteitsconcentratie (voor 10 liter resp. 4 kg):

$$\frac{50 \cdot 10^{-3} [\text{Sv}]}{3,7 \cdot 10^{-6} [\text{Sv/Bq}] \cdot 10 [\text{l}]} = 1350 \left[\frac{\text{Bq}}{\text{l}} \right]; \dots\dots = 3380 \left[\frac{\text{Bq}}{\text{kg}} \right]$$

5. Correctie voor verval gedurende tweeweekse periode:

Ingestie = 14 eenmalige gebeurtenissen.

Gemiddelde activiteit < activiteit aan begin ; levert correctiefactor f_c

$$\langle A(t) \rangle = \frac{A(0)}{14} \int_0^{14} e^{-It} dt = \frac{A(0)}{14I} (1 - e^{-I \cdot 14}) = 0,58 A(0) \Rightarrow f_c = \frac{1}{0,58} = 1,75$$

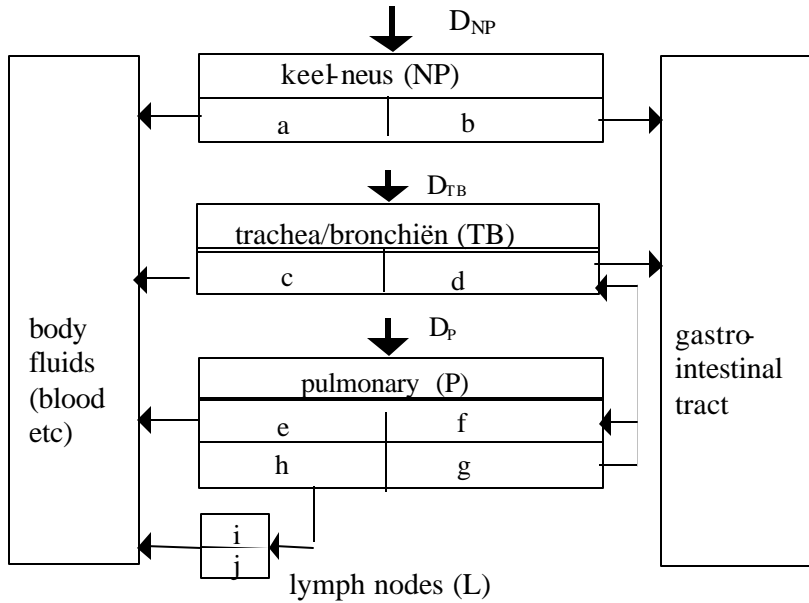
6. Max. waarden aan begin periode volgens normen:

- melk/water: $1350 \times 1,75 = 2300$ Bq/liter
- groente: $3380 \times 1,75 = 6100$ Bq/kg

7. Toenmalige normen:

	^{131}I ($T_{1/2} \approx 8$ d)		^{137}Cs ($T_{1/2} \approx 30$ jr)
	mei 86	oct 86	
- melk [Bq/l]	500	125	360
- groente [Bq/kg]	1300	250	600

ICRP-26/30: Longmodel

Retention times T and distribution factors F for all compartments.

(n.a.= not applicability; inf. = infinity)

Region	Comp	Class					
		D (day)		W (week)		Y (year)	
		T /day	F (%)	T /day	F (%)	T /day	F (%)
NP	a	0.01	50	0.01	10	0.01	1
	b	0.01	50	0.40	90	0.40	99
TB	c	0.01	95	0.01	50	0.01	1
	d	0.2	5	0.2	50	0.2	99
P	e	0.5	80	50	15	500	5
	f	n.a.	n.a.	1.0	40	1.0	40
	g	n.a.	n.a.	50	40	500	40
	h	0.5	20	50	5	500	15
L	i	0.5	100	50	100	1000	90
	j	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	inf.	10

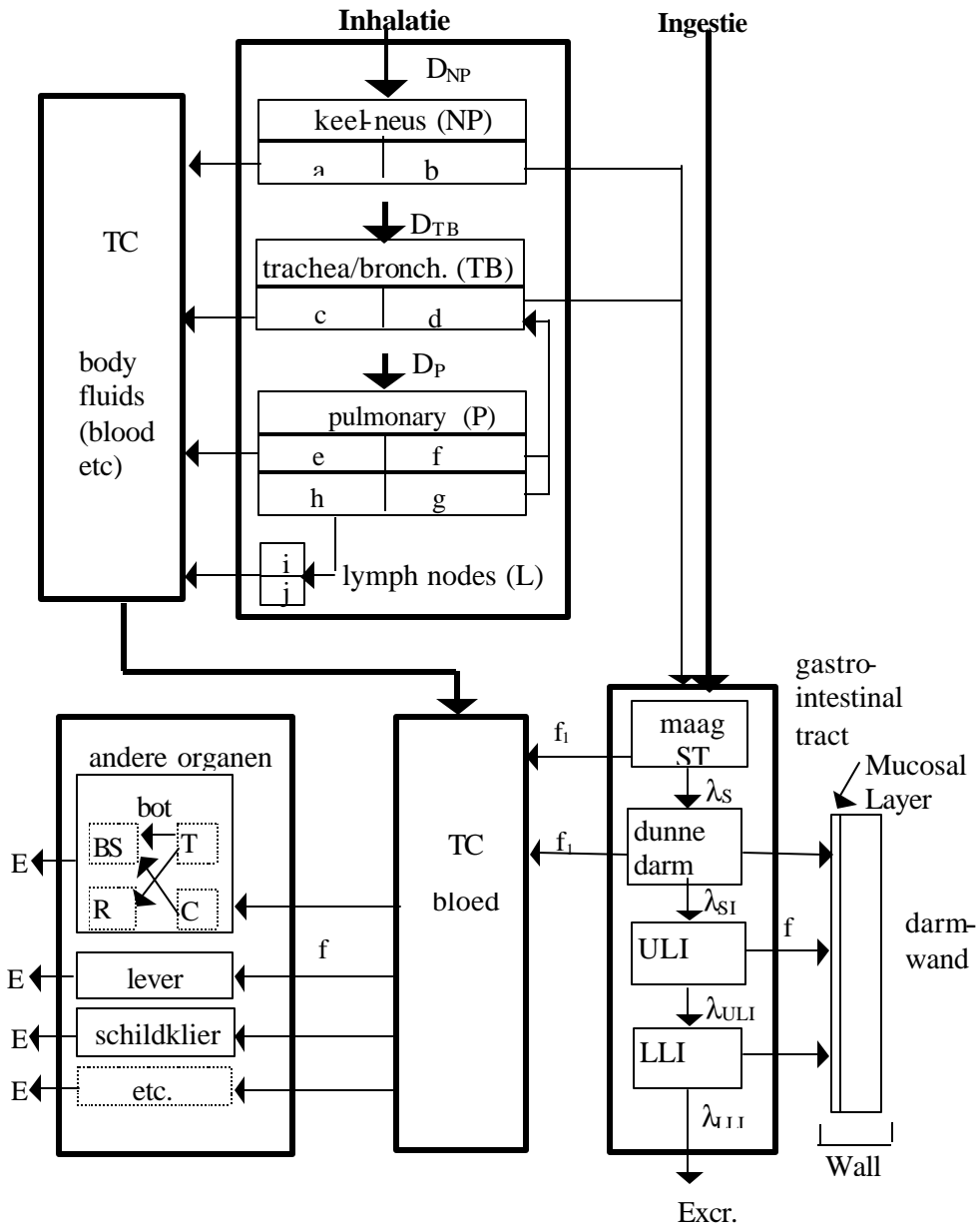
Deposition factors D (in %) as a function of the particle diameter

AMAD (μm)	D_{NP}	D_{TB}	D_P	D_{tot}
10	85	8	5	98
5	72	8	8	88
2	50	8	15	73
1	30	8	25	63
0.5	15	8	35	58
0.2	5	8	50	63

Particle size correction :
$$\frac{H_{50}(d)}{H_{50}(1)} = \sum_i f_i \frac{D_i(d)}{D_i(1)}, \quad \text{with } i = NP, TB, P$$

(d = AMAD in μm ; f-values: in parentheses in Committed Dose Equivalent tables);

ICRP 26/30 : Total body model

ICRP 26/30 : Total body model (tabellen)

Notatie tabellen:

A. "Metabolic data": gebruik van de ALI's: (voorbeeld)

ALI = 7.0E5 (48,14,38)	→ geeft effectieve waarde → de f_i -waarden voor berekening voor andere AMAD-grootten
ALI = 7.0E5 (8.0E5) bone surf.	→ geeft ALI voor meest bedreigde orgaan → geeft effectieve waarde → geeft meest bedreigde orgaan

B. "Limits for Intake": geeft achtereenvolgens tabellen voor:

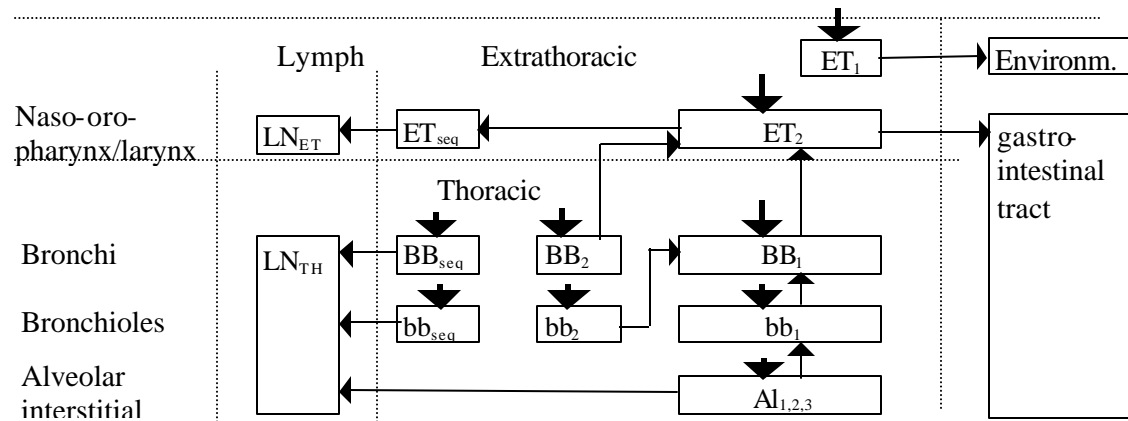
SEE ($T \leftarrow S$) _{ij}	Specific Effective Energy (in MeV/g"transf") voor de verschillende Sources en Targets
U _{sj}	Aantal transformaties, gesommeerd over volgende 50 jaar (in "transf" = Bq.s)
H _{50, T}	Committed Dose Equivalent (in MeV/g → Sv)
W _T · H _{50, T}	Weighted Committed Dose Equivalent (idem)
ALI, DAC	Annual Limit on Intake (Bq/a), Derived Air Concentration (Bq/m ³)

De tabellen zijn gesplitst naar "oral" en "inhalation". Waar nodig is nog een splitsing gemaakt naar de transportfactoren, bij "inhalation" naar de verschillende tijdsduur-klassen (D, W, Y), bij "oral" naar de verschillende soorten verbindingen waarin het element kan voorkomen.

C. Overzicht metabole gegevens: Retention formula: $R(t) = \sum A_i \exp(-\ln 2 \cdot t / T_{1/2,i})$

	Uptake to blood from GI-tract		Distribution and Retention (TC: transfer compartment; t in days)
³ H ₂ O	Skin Inhalation	0,01.C [Bq/min] 0,02C [,,] , with C in [Bq/m ³]	Uniform distribution over all <u>soft</u> tissues (m=63 kg) $R(t)=\exp(-\ln 2 \cdot t / T_{1/2})$; $T_{1/2} = 10$ days.
Co	(hydr)oxides, halides, nitrate: Other:	Class Y; $f_1 = 0,05$ Class W; $f_1 = 0,05$	i=1: to direct excretion: $A_1 = 0,5$; $T_{1/2,i} = 0,5$ day i=2,3,4: to liver and other organs : A 's = 0,3;0,1;0,1 ; $T_{1/2}$'s=6;60;800 days Total A 's = 0,5 → liver 0,05; rest 0,45
Sr	Soluble compounds: titanate:	Class D; $f_1 = 0,3$ Class Y; $f_1 = 0,01$	Alkaline earth metal: If $T_{1/2} > 15$ day: uniform distr. over bone volume If $T_{1/2} < 15$ day: distr. In thin layer over bone surface
Tc	(hydr)oxides, halides, nitrate: other:	Class D; $f_1 = 0,8$ Class W; $f_1 = 0,8$	Retention $R(t)$ after intravenous injection: A 's = 0,76;0,19;0,043; $T_{1/2}$'s = 1,6;3,7;22 day From TC ($T_{1/2} = 0,02$ day): 4% to thyroid ($T_{1/2} = 0,5$ day); and with $R(t)$ as above: 10% to stomach wall; 3% to liver and 83% uniformly distributed over other organs.
I	All	Class D; $f_1 = 1$	From TC ($T_{1/2} = 120$ day): • 30% to thyroid ($T_{1/2} = 80$ day); goes into organic iodine, unif.distr. over rest of body ($T_{1/2} = 12$ day); then 27% back to TC; 3 % to direct excretion • 70% to direct excretion
Am	all	Class W; $f_1 = 5 \times 10^{-4}$	From TC: 45% to bone surface ($T_{1/2} = 100$ day) 45% to liver ($T_{1/2} = 40$ day) 0,03% to testes or ovaries ($T_{1/2} = \text{infinity}$) 10% to direct excretion

ICRP 60-68 : Longmodel

Deposition factors D and clearance rates R for insoluble particles:

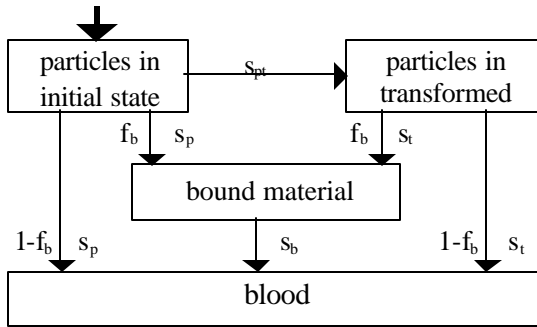
D in % van ingeademde activiteit ; R in 1/day; *): 0.05% of D(ET₂)

Region	Deposition factor D		Clearance rate R	
AMAD	1 μm	5 μm		
ET ₁	16.52	33.85	1	to Envir.
ET ₂	21.12	39.91	100	to GI tract
ET _{seq}	*)	*)	1E-3	to LN _{ET}
BB _{1/2/seq}	1.24	1.78		
...1	52	33	10	to ET ₂
...2	47	66	0.03	to ET ₂
...seq	0.7	0.7	0.01	to LN _{TH}
bb _{1/2/seq}	1.65	1.10		
...1	50	40	2	to BB ₁
...2	49	59	0.03	to BB ₁
...seq	0.7	0.7	0.01	to LN _{TH}
Al _{1,2,3}	10.66	5.32		
...1	30	30	0.02	to bb ₁
...2	60	60	1E-3	to bb ₁
...seq	10	10	1E-4	to bb ₁
			2E-5	to LN _{TH}
Total	51.19	81.96		

Vervolg ICRP 60-68 longmodel

Absorption to blood of soluble material . (for each compartment (incl. LN, excl. ET₁))

Default absorption rates s (1/day)			
Type	F	M	S
s = 10 min	fast	moderate	slow
s = 140 d	100 %	10 %	0.1 %
s = 7000 d	0 %	90 %	0 %
	0 %	0 %	99.9 %
<u>rates: (1/day)</u>			
s _p	100	10	0.1
s _{pt}	0	90	100
s _t	-	0.005	1E-4
s _b	-	-	-
<u>fractions</u>			
f _b (%)	0 %	0 %	0 %

Uranium in het lichaam (volgens ICRP 26/30)

1. Inhalatie: (voor AMAD = 1 µm)

Verbindingen/ oplosbaarheid	Klasse	Verblijftijd in long	Naar Transfer Compartment	Naar Maag-Darm- stelsel	f ₁ via long
a) goed	D	<≈ 1 dag	48 %	15 %	0,05
b) matig	W	<≈ 1 dag	12 %	51 %	0,05
c) slecht	Y	<≈ 1 dag	5 %	58 %	0,002

Voorbeelden:

a) UF₆, UO₂F₂, UO₂(NO₃)₂; b) UO₃, UF₄, UCl₄; c) UO₂, U₃O₈

NB. De f₁-waarden zijn voor inhalatie gevolgd door inslikken; voor directe ingestie horen UF₄ en UCl₄ bij c)

2. Verdeling over het lichaam, vanuit TC : (met biol.halveringstijd)

- 20 % resp. 2.3 % naar botoppervlak (20 dag, resp. 5000 dag)
- 12 % resp. 0,05 % naar lever (6 resp 1500 dag)
- 12 % resp. 0,05 % naar rest lichaam (uniform) (6 resp 1500 dag)
- 54 % directe excretie (0 dag)

3. ALI's en DAC's: (meest bedreigde orgaan: botoppervlak)

	klasse	oraal		inhalatie		
		f ₁ = 0,05	f ₁ =0,002	D	W	Y
ALI meest bedreigde orgaan:	U-235	5x10 ⁵	Nvt	5x10 ⁴	Nvt	Nvt
	U-238	5x10 ⁵	Nvt	5x10 ⁴	Nvt	Nvt
ALI effectief:	U-235	7x10 ⁵	7x10 ⁶	7x10 ⁴	3x10 ⁴	2x10 ³
	U-238	8x10 ⁵	8x10 ⁶	8x10 ⁴	3x10 ⁴	2x10 ³
DAC effectief [Bq/m ³]	U-235	nvt	Nvt	20	10	0,6
	U-238	nvt	nvt	20	20	0,7

4. Concentratie in lucht, voor 1 Bq/m³ :

Met behulp van : $A = \lambda N$ ($T_{1/2} = 7,04 \times 10^8$ resp. $4,47 \times 10^9$ jaar voor ²³⁵U resp. ²³⁸U).

1 Bq/m³ = $3,2 \times 10^{16}$ at/m³ ²³⁵U of $2,0 \times 10^{17}$ at/m³ ²³⁸U.

UF₆ : $235(8) + 6 \times 19 = 349(352)$ g/mol. = $6,022 \times 10^{23}$ moleculen/mol.

Dus voor 1 Bq/m³: $3,2 \times 10^{16} / 6,022 \times 10^{23} = 5,3 \times 10^{-8}$ mol/m³ = $1,9 \times 10^{-8}$ kg/m³ ²³⁵UF₆
 $2,0 \times 10^{17} / 6,022 \times 10^{23} = 3,4 \times 10^{-7}$ mol/m³ = $1,2 \times 10^{-7}$ kg/m³ ²³⁸UF₆.

Vgl: lucht: 1,2 kg/m³.

5. Checklist belangrijke onderwerpen

Hoofdstuk 1

- Curie - Becquerel
- Conversie-electronen en andere vervalprocessen
- Activiteit: massiek - specifiek - zuiver of dragervrij - $= f(M, m, T_{1/2}, \rho)$
- Totaal aantal transformaties tussen $t = 0$ en ∞
- Moeder-dochterrelaties, en bij grote verschillen tussen halveringstijden
- Idem, effecten op activiteiten moeder vs. dochter

Hoofdstuk 2

- Deltastraling, LET en S
- Regel van Feather en benadering (met getalwaarden); dracht in lucht
- Mechanisme energieafgifte geladen deeltjes $= f(Z, E)$
- S/ρ berekeningen, laagdikte voor afremming, en dosistempo bij afremming e.d.
- Fractie remstraling als $f(Z, E)$ en terugrekenen remstraling $\rightarrow$ oorspronkelijke energie
- Dikte materiaal voor stoppen geladen deeltjes als $f(E)$; doordringdiepte
- Werking en efficiency van de foton-stopping mechanismen als $f(Z, E)$
- De verschillende μ 's, hun onderlinge grootte en waarvoor gebruikt
- Dosis, Kerma, Dosisequivalent
- Afschatten van μ/ρ - waarden voor één materiaal uit die van een ander
- Van μ naar $d_{1/2}$ omrekenen
- μ 's $= f(Z, \rho, E)$ met orden van grootten
- vangstdoorsnede voor neutronen, verschillende materialen, grootten
- afremmingsefficiency voor neutronenmoderatie, door middel van (in)elastische botsingen

Hoofdstuk 3

- Overgedragen vs. Afgegeven energie, voor welke soort straling
- Omrekenen kerma in dosis in gedeponeerde energie, bv in volume lucht
- Idem voor geladen deeltjes
- Bij gegeven bron afschatten van gammakermatempo in lucht op 1 m
- Idem voor dosistempo voor beta' s, bv in weefsel
- Geladen-deeltjes evenwicht, definitie, geldigheid, grensvlakken, Bragg-Gray
- Gemiddeld aantal ionparen als $f(E)$ in lucht, in ander materiaal
- Omrekeningsfactor neutronen: Sv/s (of mrem/h) per n/cm^2 s als $f(E)$
- Qualiteit als $f(E)$

Hoofdstuk 4 (Nieuw hoofdstuk)

Hoofdstuk 5

- Dosis-effect relaties bij deterministische en stochastische effecten
- Kans op optreden en ernst van optreden
- Herstelmechanismen vs. fatale effecten
- Aard en voorkomen van verschillende biologische effecten (wat wanneer)
- Acute blootstelling en gevolgen, ook bij lage dosis (lage LET)
- Risicofactoren, ook voor nageslacht

Hoofdstuk 6

- Vuistregels uit $K(D, H) = \Gamma A/r^2$
- Luchtkermatempoconstante $= f(E)$
- Omgevings-, richtings-, persoonsdosis-equivalenten: definities
- RBE, waarvan afhankelijk?
- Maximaal dosistempo in weefsel, hoe diep?

Hoofdstuk 7

- Aandeel natuurlijke/kunstmatige straling in totale belasting
- Aandeel uitwendige/inwendige bestraling

Hoofdstuk 8

- Waarp normen gebaseerd?
- ICRP 26/30 en 60/61: nieuwe limieten
- ICRP 67/68: nieuw metabole gegevens, vnl. longmodel
- weefselweefactoren, definities, grootteorde (van de belangrijkste)
- Nederlandse beleid en verschillen met Internationaal
- Gestelde overlijdensrisico's, MTR en SN, ook voor bedrijfsongevallen totaal

Hoofdstuk 9

- Combinatie van biologische en fysische halveringstijden
- Berekening totaal aantal transformaties in bepaalde periode door integratie.
- Afhankelijkheid hiervan van: inname, $T_{1/2, \text{fys}}$, chemische verbinding, yield
- SEE voor alfa's en beta's voor gelijke/ongelijke T en S
- In tabellen: deterministische (orgaan, niet: long) en stochastische dosislimiet
- Verband DAC-ALI
- Berekeningen met $H_E = (A/ALI) H_{\text{limiet}}$ (met H_{limiet} in Sv/jr), ook voor aparte organen
- H_E , $E(50)$, $e(50)$, DCC, X [Re], X_{max}

Hoofdstuk 10

- Rendementen; energieresolutie
- Berekeningen: totaal pulsen of meettijd uit standaarddeviatie, e.o.
- Standaarddeviatie en teltempo, ook met achtergrond
- Berekening twee dode-tijd correcties
- "Lucht- resp. weefselequivalent"
- Efficiency van gasgevulde detectoren = $f(Z, W)$
- Welke detector voor welk doel, welke stralingssoort, welke energie, waarom
- Meest geschikte detectoren voor meerdere stralingssoorten tegelijk.
- Wanddikte = $f(E_{\text{gamma}})$ voor geladen-deeltjesevenwicht
- Geiger-Müller buis met metalen huls: waarom? Xenon erin?
- Materiaal voor afremmen snelle neutronen (bv. BF_3 -buis)

Hoofdstuk 11

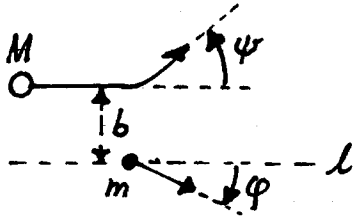
- Verzwakking door smalle of brede bundel
- Build-up factor, afhankelijkheid van E, μ , d, materiaal.
- Röntgenapparatuur, fotonenergie, -spectrum en -intensiteit = $f(I, V, \text{filter})$
- Strooistraling Röntgentoestellen
- Vergelijking lood en beton als afscherming = $f(E)$, met afschattingen

Hoofdstuk 12, 13, 14 en Richtlijn Radionuclidenlaboratoria

- Toxiciteit, waarop gebaseerd, uitzonderingen
- $p+q+r$ en $n+k-6$ regels
- "Ontwerpwaarde" voor te ontvangen dosis
- 4 verschillen C- en D-lab.
- Max. aantal Re's voor gegeven werkzaamheden in gegeven situaties
- Waar wettelijke regels te vinden?
- Limietwaarden jaardosisequivalent voor (radiologische) werkers
- Categorieën werkers (A, B etc; W, $S_{0,1,2}$ en P) en de bijbehorende limieten, maatregelen
- Vervoersvoorschriften
- Voorschriften laboratoria; Decontaminatie
- Indeling radiotoxiciteitsgroepen, waarop gebaseerd; waarvoor, waarvoor niet van toepassing
- Idem: verschil in ALI tussen de groepen
- Idem bij toepassing of lozing zonder vergunning, oppervlaktebesmetting, transport
- Maximaal toe te passen activiteit.

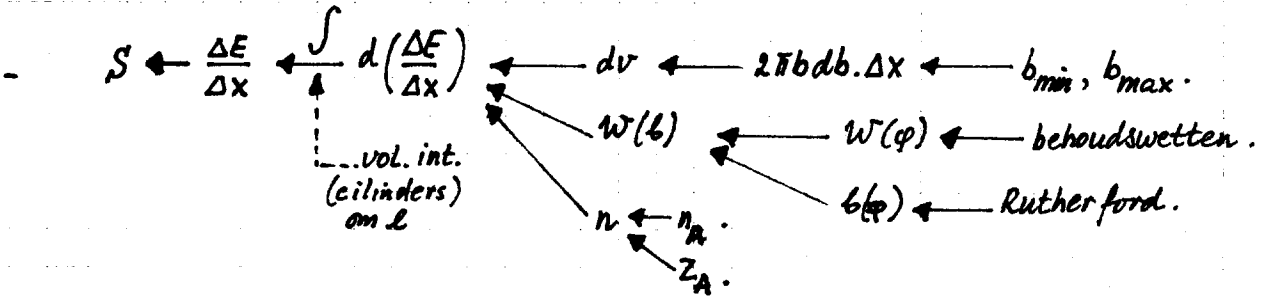
ENERGIEVERLIES VAN p EN α .

- Interactie is coulomb-interactie (Rutherford)
- Energieverlies vindt plaats door elastische botsingen met electronen

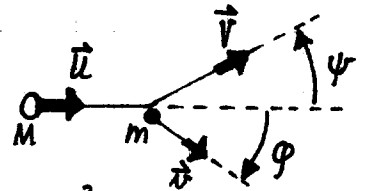
Symmetrie: cilindrisch om l .

Exp: $\varphi \approx \frac{\pi}{2}$; $\psi \lesssim 1^\circ$.

Uitwerking:

Rutherford: $b = \frac{Z_M Z_m e^2}{4\pi\epsilon_0 u^2} \frac{M+m}{Mm} \tan \varphi$

Behoudswetten: $W(\varphi) = \frac{1}{2} m v^2 = \frac{-4Mm}{(M+m)^2} \cos^2 \varphi \cdot W_0$; $W_0 = \frac{1}{2} M u^2$
 $\approx \frac{-4Mm}{(M+m)^2} \tan^{-2} \varphi \cdot W_0$ voor $\varphi \approx \frac{\pi}{2}$

$$d\left(\frac{\Delta E}{\Delta x}\right) = \frac{-4Mm}{(M+m)^2} \cdot \frac{Z_M^2 \cdot e^4}{(4\pi\epsilon_0)^2 b^2 u^4} \cdot \frac{(M+m)^2}{M^2 m^2} \cdot 2\pi b db \cdot \Delta x \cdot n \cdot \frac{1}{\Delta x} \cdot W_0 =$$

$$= \frac{-2\pi Z_M^2 e^4 M}{(4\pi\epsilon_0)^2 m} \cdot \frac{n_A Z_A}{W_0} \cdot \frac{db}{b}$$

$$S = \frac{\Delta E}{\Delta x} = \frac{-2\pi Z_M^2 e^4 M}{(4\pi\epsilon_0)^2 m} \cdot \frac{n_A Z_A}{W_0} \cdot \ln \frac{b_{max}}{b_{min}}$$

$$R = \int_0^{W_0} \frac{dW_0}{S} = \frac{(4\pi\epsilon_0)^2 m}{2\pi Z_M^2 e^4 M \cdot n_A Z_A} \frac{\frac{1}{2} W_0^2}{\ln \frac{b_{max}}{b_{min}}}$$

, mits $\ln$ -term onafh. W_0 .

$$\frac{b_{max}}{b_{min}} \approx \frac{4m}{M} \frac{W_0}{\bar{W}}$$

; $\bar{W}$ = gem. ionisatie-energie.

daardoor $R \sim W_0^{1,5 \text{ à } 1,8}$ i.p.v. $R \sim W_0^2$

(vervolg: ENERGIEVERLIES VAN p EN α)

$$\frac{b_{\max}}{b_{\min}} ?$$

$$b_{\max} \approx u \cdot \tau_{\max} \approx u \cdot \frac{T}{Z_{\text{baan}}}$$

 $\tau = \text{"botsingstijd"}$

$$\text{Bohr: } \left. \begin{aligned} mvr &= n\hbar \\ \frac{mv^2}{r} &= \frac{Ze^2}{4\pi\epsilon_0 r^2} \end{aligned} \right\}$$

$$T = \frac{2\pi r}{v} = 2\pi \cdot \frac{n\hbar}{2W} ; \bar{W} = \frac{mZ^2 e^4}{2(4\pi\epsilon_0)^2 n^2 \hbar^2}$$

$$b_{\min} \approx \frac{\hbar}{(p_y)_{\max}} = \frac{\hbar}{Mu} = \frac{2\hbar u}{W_0} \frac{M}{m}$$

uit: $\Delta x \Delta p \gtrsim \hbar$

$$\frac{b_{\max}}{b_{\min}} = \frac{u \cdot \frac{2\pi n \hbar}{2W}}{\frac{2\hbar u}{W_0} \cdot \frac{M}{m}} = \frac{\pi n}{2} \frac{m}{M} \frac{W_0}{W} \approx \frac{4m}{M} \frac{W_0}{W}$$

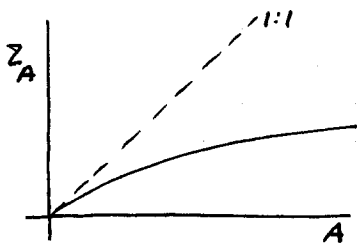
Benaderingen:

$$1. \quad \ln\left(\frac{b_{\max}}{b_{\min}}\right) \approx \left(\frac{b_{\max}}{b_{\min}}\right)^{1/2}$$

$$R \approx \frac{(4\pi\epsilon_0)^2 m}{2\pi^2 Z^2 e^4 M n_A Z_A} \cdot \frac{\frac{1}{2} W_0}{\sqrt{\frac{4m}{M} \frac{W_0}{W}}}$$

$$\left\{ \begin{aligned} &\sim W_0^{3/2} \\ &\sim m^{1/2} \\ &\sim M^{-1/2} \\ &\sim n^{-1} = \left(\frac{N_{AP}}{A}\right)^{-1} \end{aligned} \right.$$

$$2. \quad Z_A \sim A^{1/2}$$

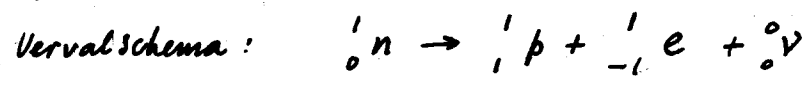

$$\frac{R p Z_A}{A} \sim W_0^{3/2}$$

$$\boxed{R p A^{-1/2} \sim W_0^{3/2}}$$

zie vgl. (2.20)

β -verval

Fermi's Golden Rule: $w = \frac{2\pi}{\hbar} |\langle \Psi_f | \mathcal{H} | \Psi_i \rangle|^2 \rho_E$ overgangswaarschijnlijkheid

Ψ_i en Ψ_f : golfies van begin- en eindtoestand; ρ_E is dichtheid van eindtoestanden.

begin: nucleus N in toestand i: $\Psi_i = \Psi_{N_i}$

eind: nucleus N in toestand f + electron + neutrino: $\Psi_f = \Psi_{N_f} \Psi_e \Psi_\nu$

Het neutrino heeft slechts zwakke interactie met materie: dus benadering als vlakke golf:

($\vec{p}$ = moment) $\Psi_\nu = \frac{1}{\sqrt{V}} \exp(\frac{i}{\hbar} \vec{p}_\nu \cdot \vec{r})$

(V = interactie volume) evenzo voor het electron: $\Psi_e = \frac{1}{\sqrt{V}} \exp(\frac{i}{\hbar} \vec{p}_e \cdot \vec{r})$

(dit laatste is alleen geldig als de invloed van het Coulomb-veld van de kern te verwaarlozen is (vooral voor lichte kernen en electronen met energie > 0,2 MeV))

Er moet impulsbehoud zijn, dus: $p_\nu = p_e$.
Dan $p_\nu = p_e \approx m_e c$ en $\frac{p r}{\hbar} \approx \frac{m_e c R}{\hbar} \approx \frac{1}{100}$

met $R \approx 5 \times 10^{-15} m$, karakteristieke kernstraal,

zodat $\Psi_\nu = \Psi_e \approx \frac{1}{\sqrt{V}}$ (het geheel speelt zich dus "midden" in de kern af)

$$|\langle \Psi_f | \mathcal{H} | \Psi_i \rangle|^2 \approx \frac{1}{V} |\langle \Psi_{N_f} | \mathcal{H} | \Psi_{N_i} \rangle|^2$$

Benadering: allereenvoudigste uitdrukking voor de interactiehamiltoniaan: een constante g :

$$\mathcal{H} = g$$

$$w = \frac{2\pi}{\hbar} \left| \frac{g}{V} M \right|^2 \rho_E, \text{ met } M = \langle \Psi_{N_f} | \Psi_{N_i} \rangle$$

De constante g vertegenwoordigt de "interactiestrekte", zoals de elektrische lading de "interactiestrekte" van de Coulomb-interactie is.

$M = 1$ als $\Psi_{N_i} = \Psi_{N_f}$

$|M| < 1$ als $\Psi_{N_i} \neq \Psi_{N_f}$

Eindtoestanden (zie ook: afleiding foto-effect: $V=L^3$)

voor momenten $\vec{p}$ en $\vec{p} + d\vec{p}$: $dn_e = \frac{p_e^2 dp_e d\Omega_{p_e} V}{(2\pi\hbar)^3} = \frac{4\pi p_e^2 dp_e V}{(2\pi\hbar)^3}$

evenzo voor het neutrino

Dan $\rho_E = \frac{dn}{dE_e} = \frac{p_e^2 dp_e \cdot p_\nu^2 dp_\nu V^2}{4\pi^2 \hbar^6 \cdot dE_e}$ want $\int \frac{d\Omega_{p_e}}{\Omega_{p_e}} = 4\pi$

waarin dE_e de electron-energie is.

$$\text{dus: } \omega = \frac{2\pi}{h} \left(\frac{g}{V}\right)^2 |M|^2 \frac{p_e^2 dp_e p_\nu^2 dp_\nu}{4\pi^4 h^6 dE_e} V^2$$

Behoudswetten:

$$E_e^2 = m_e^2 c^4 + p_e^2 c^2 \quad \text{en} \quad E_\nu^2 = m_\nu^2 c^4 + p_\nu^2 c^2$$

$$E_e + E_\nu = E_0 \quad (\text{max. energie } \beta\text{-verval spectrum})$$

$$E_e dE_e = c^2 p_e dp_e \quad \text{en} \quad E_\nu dE_\nu = c^2 p_\nu dp_\nu$$

$$dE_e = -dE_\nu = dE$$

De vorm van het β -spectrum kan nu worden afgeleid uit p_E , omdat p_E een functie van E is.

Neem aan: $m_\nu = 0$ (voor $m_\nu \neq 0$ wordt de berekening nogal ingewikkeld)

$$\text{Dan volgt: } p_E = \frac{p_e^2 dp_e p_\nu^2 dp_\nu}{4\pi^4 h^6 (dE_e)^2} dE_e$$

en met $E_{e, \max} = E_0$; voor de intensiteitsverdeling.

$$N(E) \sim \epsilon \cdot \sqrt{\epsilon^2 - 1} \cdot (\epsilon_0 - \epsilon)^2$$

$$\text{waarin } \epsilon = \frac{m_e c^2 + E_{\text{kin}}}{m_e c^2} \quad \text{en} \quad \epsilon_0 = \frac{m_e c^2 + E_{\text{kin, max}}}{m_e c^2}$$

met E_{kin} de kinetische energie van het uitgezonden electron
en m_e de rustmassa van het electron: $m_e c^2 = 0,512 \text{ MeV}$

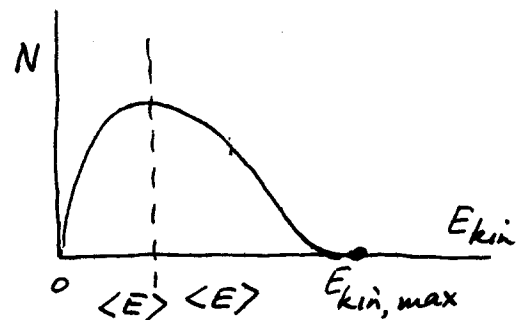
De functie heeft 2 nulpunten; $\epsilon = 1$ en $\epsilon = \epsilon_0$ (dus $E_{\text{kin}} = 0$ en $E_{\text{kin}} = E_{\text{kin, max}}$)
en 2 punten met afgeleide = 0,
namelijk $\epsilon = \epsilon_0$ en ergens een maximum.
voor $\epsilon = 1$ is de helling $\rightarrow \infty$

De kromme ziet eruit als hiernaast $\Rightarrow$

Het gemiddelde ligt op
ongeveer $\frac{1}{3} E_{\text{kin, max}}$.

Daarbij is de gemiddelde energie
gedefinieerd als:

$$\langle E \rangle = \frac{\int_0^{E_{\text{kin, max}}} E \cdot N(E) dE}{\int_0^{E_{\text{kin, max}}} N(E) dE}$$

"Exacte" waarden:

ϵ	-	1,1	1,2	1,5	2	5	10	100
$E_{\text{kin, max}}$ [MeV]		0,05	0,1	0,2	0,5	2,5	4,6	50
$\frac{\langle E \rangle}{E_{\text{kin, max}}}$ [%]		33	34	35	37	42	46	49

AFLEIDING WERKZAME DOORSNEDE VOOR FOTO-EFFECT

- Foton wordt door electron geabsorbeerd.

Begintoestand electron: n^e Bohr-baan

Eindtoestand electron: vrij

def α :

Energiebalans: $h\nu = T + I$, waarin $T = \frac{p^2}{2\mu}$; $I = \frac{me^4 Z^2}{2(4\pi\epsilon_0)^2 \hbar^2 n^2} = \frac{\alpha^2}{2\mu n^2}$

Vrije electronen kunnen geen licht absorberen (i.v.m. impulsbehoud). Daarom zal σ groter zijn als n kleiner is. Neem $n=1$ (K-schil). De kern corrigeert behouds van impulsmoment.

Aannamen: $T \gg I$; $h\nu \ll mc^2$; gebeuren ver weg van absorptiekant.

- Fermi's Golden Rule: $w = \frac{2\pi}{\hbar} |\langle \psi_f | \mathcal{H} | \psi_i \rangle|^2 \rho_E$ overgangswaarschijnlijkheid

$\mathcal{H} = eV + \sqrt{m_0^2 c^4 + (\vec{p} - e\vec{A})^2 c^2} \approx eV + m_0 c^2 + \frac{1}{2} \frac{(\vec{p} - e\vec{A})^2}{m}$
 $\mathcal{H} \approx \underbrace{eV + m_0 c^2 + \frac{p^2}{2m}}_{\mathcal{H}_0} + \underbrace{\frac{e \vec{p} \cdot \vec{A}}{m} + \frac{e^2 A^2}{2m}}_{\mathcal{H}_{int}}$

$|\psi\rangle - |\psi_i\rangle = |\psi_{i,el}\rangle |\psi_{i,fot}\rangle = \frac{e^{-r/a}}{\sqrt{\pi a^3}} |1\rangle$; bolgolf ; $a = \frac{a_0}{Z}$; $\left\{ \begin{array}{l} a_0 \text{ Bohr-straal} \\ a_0 = \frac{4\pi\epsilon_0 \hbar^2}{me^2} \end{array} \right.$

$|\psi_f\rangle = |\psi_{f,el}\rangle |\psi_{f,fot}\rangle = \exp(i\vec{p} \cdot \vec{r}/\hbar) |0\rangle$; vlakke golf ; $\vec{k}_e = \frac{\vec{p}}{\hbar}$

nu is $\vec{A}(\vec{r}, t) = \sum_{\lambda} q_{\lambda}(t) \vec{A}_{\lambda}(\vec{r}) + cc$; 1 foton $\Rightarrow$ 1 λ aanwezig

$q_{\lambda}(t) = |q_{\lambda}| \cdot \exp(-i\omega_{\lambda} t)$; $\omega_{\lambda} = 2\pi\nu$

$\langle 0 | q_{\lambda}^* | 1 \rangle = \sqrt{\hbar / \omega_{\lambda}}$

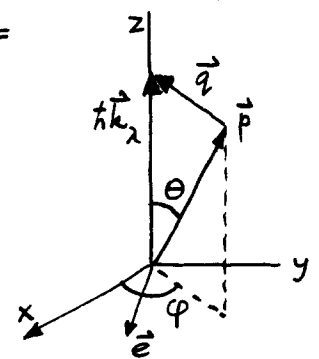
$\vec{A}_{\lambda}(\vec{r}) = \vec{e} \sqrt{4\pi c^2} \exp(-i\vec{k}_{\lambda} \cdot \vec{r})$. $\vec{e}$: pol. vector
 normalisatie in doors L^3

De tweede term in $\mathcal{H}_{int}$: 2 fotonen in het geding $\Rightarrow$ Compton effect
 $\Rightarrow$ Raman effect.

$|\langle 11 \rangle| - \left| \langle e^{i\vec{p} \cdot \vec{r}/\hbar} ; 0 | q_{\lambda}^* \cdot \vec{p} \cdot \vec{e} \sqrt{4\pi c^2} \exp(i\vec{k}_{\lambda} \cdot \vec{r}) | 1 ; \frac{e^{-r/a}}{\sqrt{\pi a^3}} \rangle \right|^2 =$

$= \frac{e^2}{m^2} \frac{\hbar}{2\omega_{\lambda}} p_e^2 \frac{4\pi c^2}{\pi a^3} \left\{ \int_{\text{volume}} \exp\left[-\frac{i\vec{p} \cdot \vec{r}}{\hbar} + i\vec{k}_{\lambda} \cdot \vec{r} - \frac{r}{a}\right] d\vec{r} \right\}^2 =$

$= \frac{e^2}{m^2} \frac{\hbar}{2\omega_{\lambda}} p_e^2 \frac{4\pi c^2}{\pi a^3} \left\{ \frac{8\pi\alpha \hbar^3}{(\alpha^2 + q^2)^2} \right\}^2$

ρ_E - Electron in continuu spectrum: $\rho_E dE =$ kans op mogelijke eindtoestand tussen E en $(E+dE)$ gegeven door 2e kwantisatie:

$(\vec{e} \perp \vec{k}_{\lambda})$

aantal oscillatoren in $d\nu = \frac{8\pi\nu^2 d\nu}{c^3}$

ook moet $e^{i\vec{p} \cdot \vec{r}/\hbar}$ periodiek in L^3 zijn: $k_x = \frac{2\pi}{L} N_x$; etc (mbv $\lambda = \frac{L}{N}$)

(vervolg fotoeffect:) $\frac{1}{h^3} d\vec{p} = d\vec{k} = \left(\frac{2\pi}{L}\right)^3 dN_x dN_y dN_z = \left(\frac{2\pi}{L}\right)^3 d\vec{N} = (2\pi)^3 d\vec{n}$ (L=1)

$\rho_E dE = d\vec{n} = \frac{d\vec{p}}{(2\pi\hbar)^3} = \frac{p^2 dp d\Omega_p}{(2\pi\hbar)^3} = \frac{pE dE d\Omega_p}{(2\pi\hbar)^3 c^2} \approx \frac{pmc^2 dE d\Omega_p}{(2\pi\hbar)^3 c^2}$

NB: $\frac{dp}{dE} = \frac{E}{pc^2}$ volgt uit $E^2 = p^2 c^2 + m^2 c^4$

$w - dw = \frac{2\pi}{h} \frac{e^2}{m^2} \frac{\hbar}{2\omega_\lambda} \underbrace{p^2 \sin^2\theta \cos^2\varphi}_{p_e = \vec{p} \cdot \vec{e}} \frac{4\pi c^2}{\pi a^3} \frac{64\pi^2 \omega^2 \hbar^6}{(\alpha^2 + q^2)^4} \frac{pm d\Omega_p}{(2\pi\hbar)^3}$

nu is $\alpha^2 + q^2 = \underbrace{\alpha^2}_{\approx 0} + \hbar^2 k^2 + p^2 - 2\hbar k \cdot \vec{p} \cos\theta \approx \hbar k \left(\hbar k + \frac{p}{\hbar k} - 2p \cos\theta \right)$
 $\approx \hbar k (2mc - 2m v \cos\theta)$
 $= 2\hbar k mc \underbrace{\left(1 - \frac{v}{c} \cos\theta\right)}_{f(\theta)} ; f(\theta) \approx 1$

Dus:

$dw = \frac{2\pi e^2}{m^2 4\pi v} (2\pi \hbar v)^{3/2} \sin^2\theta \cos^2\varphi \frac{4\pi c^2 Z^3}{\left(\frac{4\pi \epsilon_0 \hbar^2}{\pi e^2}\right)^3} \frac{64\pi^2 m^2 Z^2 e^4 \hbar^6}{(4\pi \epsilon_0 \hbar)^2 [2\hbar k mc f(\theta)]^4} \cdot \frac{m d\Omega_p}{(2\pi\hbar)^3}$

Dus:

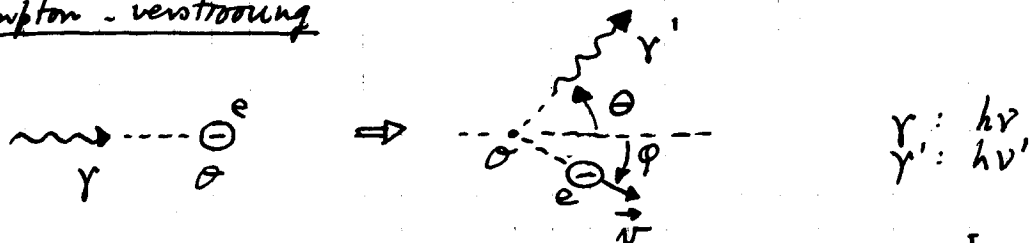
$w \sim Z^5 v^{-7/2} \sin^2\theta \cos^2\varphi$ eigenlyk: $\frac{dw}{d\Omega}$

Gevolgen: $w = w_{max}$ voor $\theta \approx 90^\circ$ en $\varphi \approx 0$; dus als $\vec{p} \parallel \vec{e}$

$w = 0$ .. $\theta \approx 0$ of $\varphi \approx \frac{\pi}{2}$; dus als $\vec{p} \perp \vec{e}$

werkzame doornede

$\frac{d\sigma(\theta, \varphi)}{d\Omega} = w \cdot L^3 v_{\text{tot}} = w \cdot c$

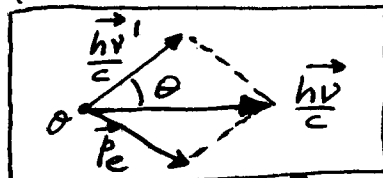
Compton - verstrooiing

Energie behoud: $h\nu = h\nu' + E_{kin,e} = h\nu' + m_e c^2 \left[\frac{1}{\sqrt{1-\beta^2}} - 1 \right]$

$m_e =$ rustmassa electron
 $\beta = v/c$, $c =$ lichtsnelheid

$$\frac{m_e^2 c^4}{1-\beta^2} = m_e^2 c^4 + (h\nu)^2 + (h\nu')^2 + 2m_e c^2 h(\nu - \nu') - 2h^2 \nu \nu' \dots (1)$$

Impuls behoud: $\frac{h\nu}{c} = \frac{h\nu'}{c} + p_e$

waarin $p_e = M_e v = \frac{m_e}{\sqrt{1-\beta^2}} \cdot \beta c$ ($M_e = m_e + \frac{E_{kin}}{c^2}$)

$$\frac{m_e^2 \beta^2 c^4}{1-\beta^2} = (h\nu)^2 + (h\nu')^2 - 2h^2 \nu \nu' \cos \theta \dots (2)$$

(1)+(2) $\Rightarrow \frac{c}{\nu'} - \frac{c}{\nu} = \frac{h}{m_e c} (1 - \cos \theta)$

$$h\nu' = h\nu \left[1 + \frac{h\nu}{m_e c^2} (1 - \cos \theta) \right]^{-1}$$

Bijzondere gevallen:

$$m_e c^2 = 0,5124 \text{ MeV.}$$

$\frac{h\nu}{m_e c^2} (1 - \cos \theta) \ll 1$ voor voldoende kleine θ als $h\nu > m_e c^2$
 voor alle θ als $h\nu \ll m_e c^2$
 dan is $\nu' \approx \nu$

$\frac{h\nu}{m_e c^2} (1 - \cos \theta) \gg 1$ voor $h\nu \gg m_e c^2$ en $\theta \approx 90^\circ$.
 dan is $h\nu' \approx \frac{m_e c^2}{1 - \cos \theta}$

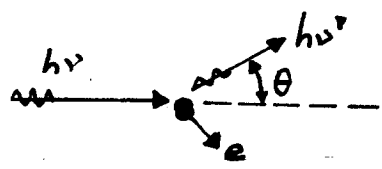
zodat $h\nu' = m_e c^2$ voor $\theta = \pi/2$.
 $h\nu' \approx \frac{1}{2} m_e c^2$ voor $\theta = \pi$.

Uit de relaties volgt verder:

$$\varphi_e \leq \frac{\pi}{2} \text{ en } E_{kin,e} \leq E_{kin,e, \max}$$

waarin

$$E_{kin,e, \max} = h\nu \frac{2\alpha}{1+2\alpha}; \quad \alpha = \frac{h\nu}{m_e c^2}$$

COMPTON

the conservation laws give, for the energy of the Compton scattered photon

$$\frac{h\nu'}{h\nu} = \frac{1}{1 + \alpha(1 - \cos \vartheta)} \quad \alpha = \frac{h\nu}{m_0c^2} \quad (5) \quad m_0 = m_e$$

$$(h\nu')_{\min} = m_0c^2 \frac{\alpha}{1 + 2\alpha} = h\nu \frac{1}{1 + 2\alpha} \quad \text{for } \vartheta = 180^\circ \quad (6)$$

Figure 3 gives $h\nu'$ versus $h\nu_0$ for 10 values of ϑ . The curve for $\vartheta = 180^\circ$ gives $(h\nu')_{\min}$, and thus evaluates the backscatter peak and the energy separation between the Compton edge and the total energy peak in γ -ray scintillation spectroscopy (see Section VII). The energy of the backscattered photon $(h\nu')_{\min}$ approaches its maximum value of $m_0c^2/2 = 0.25 \text{ MeV}$ for high-energy incident photons, $\alpha \gg 1$.

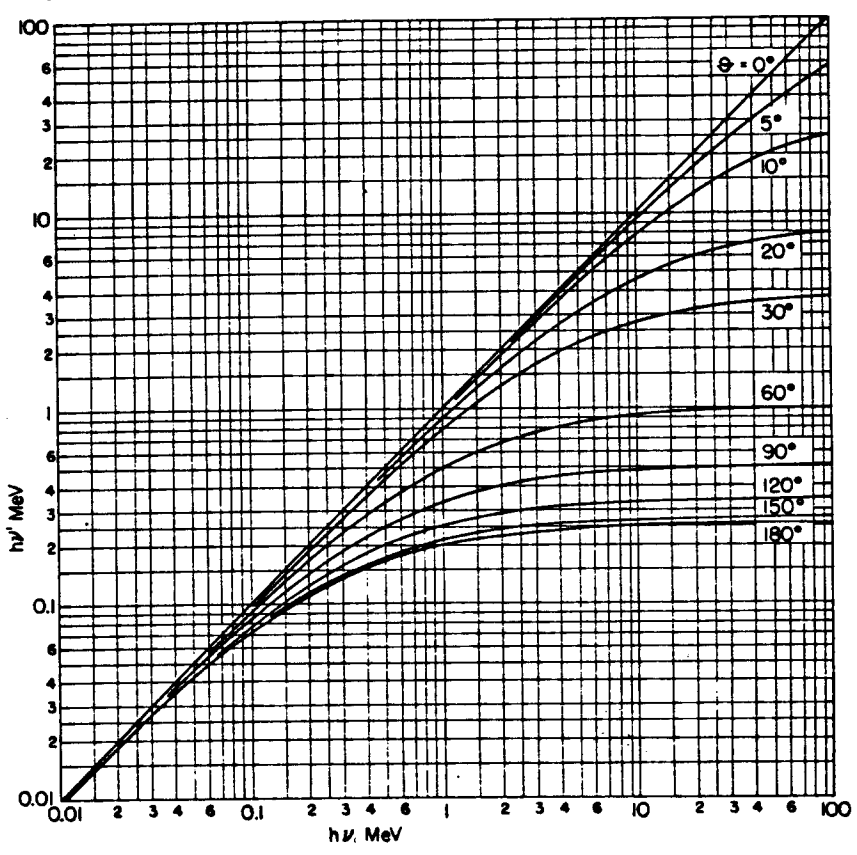

FIG. 3. Dependence of the energy $h\nu'$ of the Compton-scattered photon on $h\nu_0$ and the photon scattering angle ϑ , from Eq. (5). From Evans (1958).

Work same doorwede: (Klein, Nishina, Tamm)

$$\sigma = 2\pi r_e^2 \left[\frac{1+\epsilon}{\epsilon^2} \left\{ \frac{2(1+\epsilon)}{1+2\epsilon} - \frac{1}{\epsilon} \ln(1+2\epsilon) \right\} + \frac{1}{2\epsilon} \ln(1+2\epsilon) - \frac{1+3\epsilon}{(1+2\epsilon)^2} \right]$$

met $\epsilon = \frac{h\nu}{m_0c^2}$ en $r_e = \frac{e^2}{m_0c^2}$

$\epsilon \ll 1$: Thomson scattering:

$\epsilon \gg 1$: $\sigma \sim \frac{1}{E_\gamma} (= \frac{1}{h\nu})$, met Z electr./kern: $\sigma \sim \frac{Z}{E_\gamma}$

AFLEIDING WERKZAME DOORSNEDE VOOR THOMSON-SCATTERING (klassiek)

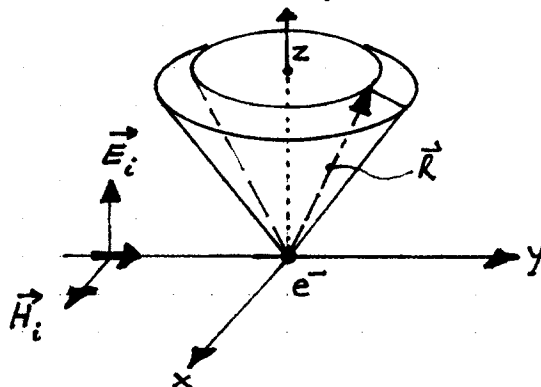
Stel: lichtgolf $(\vec{E}_i, \vec{H}_i)$ valt in op trillend electron (ω_0) .

$$\vec{E}_i = \vec{E}_{i0} \exp i\omega t$$

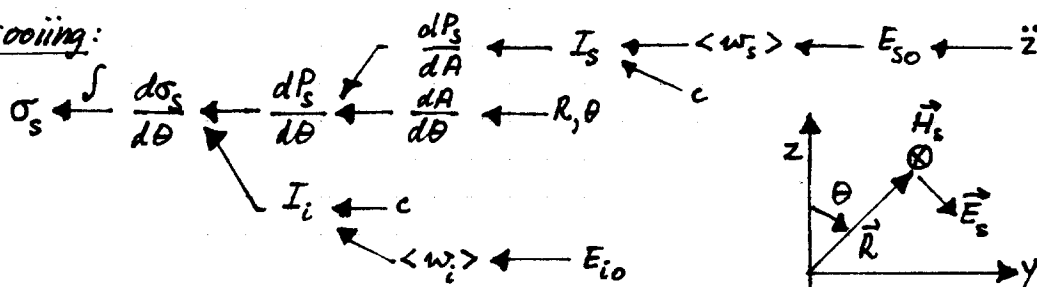
bew. vgl. $m\ddot{z} + m\omega_0^2 z = -eE_i$

opl. $z = \frac{-eE_{i0}}{m(\omega_0^2 - \omega^2)} \exp i\omega t$

symmetrie: kegelvormig!

Verstrooiing:

$$* I_i = c \langle w_i \rangle = c \langle \epsilon_0 E_{i0}^2 \rangle = \frac{1}{2} c \epsilon_0 E_{i0}^2 \quad (\text{W/m}^2)$$

$$* I_s = c \langle w_s \rangle = \frac{1}{2} c \epsilon_0 E_{s0}^2 = \frac{1}{2} c \epsilon_0 \left[\frac{-e \sin \theta}{4\pi \epsilon_0 R} \langle \frac{\ddot{z}}{c^2} \rangle \right]^2 =$$

$$= \frac{1}{2} \frac{e^4 \sin^2 \theta \cdot \omega^4 \cdot E_{i0}^2}{(4\pi \epsilon_0)^2 R^2 c^4 m^2 (\omega_0^2 - \omega^2)^2} = \frac{e^4 \sin^2 \theta \cdot \omega^4}{(4\pi \epsilon_0)^2 R^2 c^4 m^2 (\omega_0^2 - \omega^2)^2} I_i \quad \left(\frac{\text{W}}{\text{m}^2} \right)$$

$$* dA = 2 R \sin \theta \cdot R d\theta$$

$$* \frac{d\sigma_s}{d\theta} = \frac{dP_s}{d\theta} \frac{1}{I_i} = \frac{dP_s}{dA} \frac{dA}{d\theta} \frac{1}{I_i} = \frac{I_s}{I_i} \frac{dA}{d\theta}$$

$$\boxed{\frac{d\sigma_s}{d\theta} = \frac{2\pi}{(4\pi \epsilon_0)^2} \cdot r_0^2 \cdot \sin^3 \theta \cdot \frac{\omega^4}{(\omega_0^2 - \omega^2)^2}} \quad ; \quad r_0 = \frac{e^2}{mc^2} \quad (\text{klas. straal v. electron})$$

$$\bullet \omega \ll \omega_0 : \frac{d\sigma_s}{d\theta} \sim \frac{\omega^4}{\omega_0^4} \quad : \text{RAYLEIGH-SCATTERING (voor licht)}$$

$$\bullet \omega \gg \omega_0 : \frac{d\sigma_s}{d\theta} \sim c \quad : \text{THOMSON-SCATTERING (voor Röntgen etc)}$$